

Betygsgapet mellan flickor och pojkar – konsekvenser för framtidens arbetsmarknad

ÅSA LÖFSTRÖM

REGERINGSKANSLIET

Statsrådsberedningen

Betygsgapet mellan flickor och pojkar – konsekvenser för framtidens arbetsmarknad

UNDERLAGSRAPPORT 11 TILL FRAMTIDSKOMMISSIONEN

ÅSA LÖFSTRÖM

Betygsgapet mellan flickor och pojkar – konsekvenser för framtidens arbetsmarknad

Underlagsrapport 11 till Framtidskommissionen

REGERINGSKANSLIET

Statsrådsberedningen

Underlagsrapport nr 11 till Framtidskommissionen.

Samtliga underlagsrapporter finns att ladda ned gratis på
www.framtidskommissionen.se eller kan beställas från Fritzes kundtjänst.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Omslag: Blomquist Annonsbyrå.
Omslagsbilden föreställer två barn som löser skoluppgifter med hjälp av datorn.
Foto: Lance Murphey/NY Times/Scanpix/kod 10304.

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2012

ISBN 978-91-38-23840-0

Förord

Sverige är på många sätt ett bra land att leva och verka i men historisk framgång är ingen garanti inför framtiden. Både Sverige och världen står inför stora utmaningar på olika områden. För att Sverige ska kunna vara fortsatt framgångsrikt ställs det därför stora krav, inte minst på analysen av olika förändringsprocesser och vilka utmaningar de för med sig.

Mot den bakgrunden tillsatte regeringen i november 2011 Framtidskommissionen med syfte att identifiera de samhällsutmaningar som Sverige står inför på längre sikt. Den här rapporten är ett underlag till Framtidskommissionen.

En av Framtidskommissionens delutredningar handlar om jämställdheten mellan kvinnor och män och hur kompetensen hos båda könen ska tas tillvara på arbetsmarknaden i framtiden. Pojkar och flickors villkor och prestationer i dagens skola är centrala för hur framtidens män och kvinnor ska kunna bidra efter bästa förmåga på framtidens arbetsmarknad.

I denna rapport redovisar författaren skillnader mellan flickors och pojkars prestationer i skolan och diskuterar olika förklaringar och lösningar. I rapporten diskuterar författaren även vilka konsekvenser utbildningsgapet mellan könen kan få för jämställdheten på arbetsmarknaden framöver.

Förord

Rapporten har författats av Åsa Lövström, docent i national-ekonomi vid Umeå universitet. Kontaktperson på Framtidskommissionens kansli har varit ämnessakkunnige Patrick Joyce. Författaren svarar helt och hållet själv för innehållet i rapporten.

Stockholm i november 2012

Jesper Strömbäck
Huvudsekreterare och kanslichef för Framtidskommissionen

Innehåll

Sammanfattning.....	9
Del I	13
1 Inledning	13
Del II.....	19
2 Vår gamla skola - en kort skolhistorik	19
Del III	27
3 Flickor och pojkar i skolan - en deskriptiv analys	27
Grundskolan	27
Övergång till gymnasieskolan	32
Gymnasieskolan	34
Övergång till högskola och universitet	42
Sammanfattning.....	47

Del IV	51
4 Könsskillnad i skolprestationer – förklaring sökes.....	51
Del V	59
5 Svensk skola – en skola i ständig förändring.....	59
Betygssystem	59
Läroplaner	62
Del VI	65
6 Från skolan till en mer jämställd arbetsmarknad	65
Del VII	71
7 Diskussion och några förslag.....	71
Förändring eller stillastående.....	71
Feminin eller maskulin skola – spela roll?	73
IT-skolan – pojkarnas försuttna chans?	74
Det eviga – läsa, skriva, räkna!	76
Lärarutbildning och kompetenshöjning	78
Arbetsgivarna och könsgapet	79
Familjen – alltid viktigast	80
Referenser.....	83
Bilaga.....	91

Sammanfattning

Svensk skola har många problem idag, varav den fallande kunskapsnivån är ett och att pojkar presterar sämre än flickor är ett annat. Det senare skulle kanske inte ha varit något större problem om den samlade kunskapsnivån steg men när den faller blir också könsgapet ett allvarligt problem.

Det finns inga enkla lösningar. Sveriges höga ambitioner att ligga i framkant när det gäller utbildning har inneburit att vi avsätter mycket stora resurser till skolan. Den fråga man kan ställa sig är därför om allokeringen av dessa är optimal. Utifrån det som konstateras i den korta genomgång som görs i rapporten finns det anledning att exempelvis se över möjligheterna att lägga större tonvikt på grundskolan. En skola som inte förmår att ge alla barn de basala färdigheterna måste kallas ett misslyckande.

Att flickor presterar bättre än pojkar brukar ibland förklaras med den kvinnodominans som finns i skolan. Men om man bortser från antalet kvinnor skulle man lika gärna kunna säga att skolan de senaste tjugo åren gått i maskulin riktning. Det tekniksprång som påbörjades på 1990-talet saknar motstycke; det kan möjligen slås av övergången från griffeltavla till papper och penna. På relativt kort tid försågs svenska skolor med datorer och sedan dess har datortätheten hela tiden ökat. Att pojkarna hade ett stort intresse för detta kunde man snart konstatera, vilket inte minst framgick när många av dem kunde få bistå både läraren i klassrummet och föräldern där hemma. Datoriseringen har dock, av statistiken att döma, inte inneburit någon höjning av kunskapsnivån eller att prestationsgapet mellan flickor och pojkar minskat. Om det i sin tur berodde på att

datorn rätt snart blev en "leksaker" för pojkar och ett "verktyg" för flickor är ännu outrett. En viktig fråga som tekniksprånget ställer är emellertid hur resurserna kom att fördelas mellan skolornas faktiska datorutrustning och lärarnas förberedelser för datoranvändandet. Eftersom mycket tyder på att det senare är underförsörjt måste lärarna, både nuvarande och blivande, få möjlighet att bli mer datorkompetenta på alla plan. Datorn är här för att stanna – precis som pennan och papperet var en gång – och då måste också alla lärare behärska den till fullo.

Den ökade datoranvändningen kommer sannolikt att driva fram mindre klasser. Det kan kanske överraska en del eftersom det snarare var det omvända man tänkte sig. Den förestående lärarbristen och den oro som skapats kring läraryrket gör dock att kravet på mindre klasser kan bli svårt att möta. En möjlighet för att möta detta vore att förkorta lärarutbildningen och i stället satsa på återkommande vidareutbildningar. En annan vore att införa en helt ny lärarkategori: lärarassistenten. Båda förslagen ligger väl i linje med det påbörjade bygget av en karriärstege för lärare.

Omvandlingstrycket i svensk skola har varit mycket stort ända sedan 1960-talet och frågan är hur det påverkat pojkars och flickors prestationer. Att utvärdera dess fulla effekt kan dock vara svårt eftersom det inte bara är skolans organisation och innehåll som ständigt förändras utan skolans sammansättning av elever och föräldrar ändras också hela tiden. Huvudintrycket av denna ständiga rörelse är dock att flickor klarat den bättre än pojkarna. Om man därför är angelägen om att skapa bättre förutsättningar för pojkar vore det kanske en god idé att dra ner på förändringshastigheten i skolan och låta den gå in i en lugnare, stabilare fas. Att många pojkar just nu verkar tappa lust, motivation och intresse för skolan utesluter inte att antalet flickor som också gör det kan komma att öka.

Det heter ofta att svensk arbetsmarknad är världens mest könsuppdelade. Det behöver i sig inte vara något negativt, eftersom det samtidigt vittnar om att både män och kvinnor yrkesarbetar. Ambitionen har dock länge varit att minska uppdelningen.

Skolans roll har därvid varit betydelsefull, åtminstone för flickorna. Åtskilliga har valt att "utbilda sig bort" från typiska kvinnoyrken till andra, inte sällan mansdominerade, yrken. För pojkarnas del har skolan i det avseendet inte varit till någon större hjälp; den har varken underlättat eller uppmuntrat några könsöverskridande yrkes- och ämnesval.

Spelar det någon roll? Svaret är ja, om det finns en risk att flickor och pojkar målar in sig i olika hörn (även om dessa är modernare i dag än tidigare) utan möjlighet att interagera och samarbeta på ett fruktbart sätt. Datorteknikens insteg i skolan och på arbetsmarknaden kan ses som ett exempel på det senare, vilket är ett område som, trots att det funnits i snart trettio år, ännu inte blivit föremål för någon djupare utvärdering och analys. Att datorerna kommit för att stanna i skolan betyder inte att man skall blunda för frågor av typen: Vad har de betytt för utvecklingen för den enskilde och för samhället i stort, för skillnaderna mellan könen och hur har den påverkat målsättningen att Sverige ska ligga i världens framkant vad gäller kunskap?

1

Inledning

1 Inledning

Skolan i centrum – en vacker metafor för ett samhälle som tror på framtiden och på kommande generationer. I dag står verkligen skolan i centrum, men då i centrum för en debatt och inte som kunskapsspridaren ”mitt i byn” för en ljus och hoppfull framtid. Skolan är satt under press därför att den inte sägs ha levererat, som det heter på nusvenska, vad den var tänkt att leverera. Kunskapsnivån påstås falla och behörigheter med den, skolans popularitet dalar – inte bara på grund av sviktande intresse och förtroende bland många elever och föräldrar utan också för att läraryrkets popularitet minskat. Att växande klyftor mellan grupper och regioner också underminerat förtroendet för skolan underlättar knappast. Men vem har felat och vari består egentligen felet? Vem ska man skylla på när inte skolan levererar? Skolan är en mycket komplex organism och det är därför inte lätt att peka ut en ensam ansvarig, utan i stället blir ofta svaret det mer diffusa men också enkla: Skolan är politikernas ansvar och när den inte fungerar som den ska är felet deras.¹

Alla är, eller har någon gång varit, involverade i skolans värld och det gör skolan unik. Den är unik i så måtto att alla, och då menar jag alla, har en relation till skolan. Det finns inget annat område där befolkningen har en så omfattande och gemensam erfarenhetsbakgrund som att ha varit elev och ibland förälder i

¹ Se Björklund et al., 2003, för en insiktsfull redovisning av tillståndet i den svenska skolan. Trots att rapporten skrevs redan år 2003 är den fortfarande giltig. I den pekade man bland annat på en annalkande lärarbrist och man lyfte också frågan om datorns betydelse i skolan.

den svenska skolan. Den stora genomströmningen av elever, och därmed också föräldrar, som kännetecknar en skola innebär att den grupp som befolkar skolan i dag inte är densamma som gjorde det föregående läsår och inte heller densamma som kommer att göra det nästa läsår. Denna ström av människor som hela tiden kommer och går ställer naturligtvis krav på att skolan är så pass robust att den tål dessa svängningar i demografisk struktur utan att fundamentet spricker. Att samspelet med det omgivande samhället fungerar är därför viktigt men också att skolan, dess ledare och politiker är lyhörda. Vi har under de senaste decennierna fått klart för oss att samhällsförändringar går allt snabbare och skolan är inget undantag därvidlag. En förändringsvåg av stora mått har också sköljt över skolan de senaste decennierna och hur det har påverkat skolan i allmänhet och kunskapsinhämtningen i synnerhet vet vi ännu inte så mycket om.

Att ett samhälle, rikt eller fattigt, inte skulle se på skolan som nyckeln till kunskap och framsteg är otänkbart. Men trots det lever vi fortfarande i en tid när "att gå i skola" inte är en självklarhet för miljoner barn på vår jord. Analfabetismen är fortfarande hög i många utvecklingsländer och det är därför ett sorgligt faktum att samtidigt kunna konstatera att läskunnighet och läsförståelse tenderar att minska i den rika delen av världen.²

Skillnaden mellan länder där barn ännu saknar möjligheter att ens tillägna sig de mest basala kunskaperna, såsom läsa, räkna och skriva, och länder där barn erbjuds ett överflöd av skolor och pedagogisk kompetens har nog aldrig varit så stor som den är i dag. Dessvärre betyder inte det att den senare gruppen skulle sakna problem. Men medan problemen i den tidigare gruppen kan handla om tillgänglighet och möjligheter för flickor och pojkar att delta i skolarbetet överhuvudtaget kan det i den senare handla om elevers sviktande intresse och brist på lust och motivation för skolan.

² EU, 2012.

Ur ett globalt perspektiv, och med en modern terminologi, kan säkert problemen i den industrialiserade delen världen benämnas i-landsproblem. Trots en väl utbyggd infrastruktur för skolan och skolplikt som borgar för alla barns rätt och tillgång till utbildning, det vill säga det som barn i många av utvecklingsländerna saknar, tenderar kunskapsnivån att falla.³ I den rika delen av världen finns det också andra företeelser inom skolområdet som oroar många.

En aktuell fråga även för svenskt vidkommande är det faktiska utbildningsgapet mellan unga kvinnor och unga män. Flickors prestationer mätt i form av betyg är i genomsnitt bättre än pojkarnas när de lämnar grund- och gymnasieskolan. En direkt konsekvens av detta är att unga kvinnor numera utgör en majoritet i den högre utbildningen. Om detta är ett reellt problem eller inte kan diskuteras, men icke desto mindre är det just det *könsrelaterade utbildningsgapet* som är upphovet till denna rapport. Syftet är att beskriva den aktuella situationen i Sverige vad gäller flickors och pojkars utbildningsengagemang uttryckt i deltagande, prestation och övergång till högre studier. Vad ligger bakom de skillnader som finns mellan könen? Skillnaderna mellan pojkar och flickor är inget nytt utan de har registrerats under flera decennier men det är först under senare tid man börjat tala om det som ett problem. Det beror troligen både på att könsgapet inte visar några tendenser att minska, snarare tvärtom, och på att rädslan för att pojkar helt och hållet håller på att förlora intresset för skolan har fått fäste. Rädslan för att så skulle vara fallet har möjligen förstärkts av den forskning som gjorts inom området.

Frågorna som behandlas inom forskningen spänner över många områden – allt från att skolan blivit för "flickvänlig" och "flicktillvänd" och därför inte passar pojkar, till att pojkarna (i genomsnitt) är latare och flickorna (i genomsnitt) flitigare. Det finns också frågor som ännu bara är sparsamt belysta till exempel om incitamentsstrukturen för skolarbete är lika för flickor och

³ Se Åman, 2011, för en beskrivning av kunskapsnivåns utveckling.

pojkar och om skolans höga omvandlingstryck påverkat dem på samma sätt. Är det möjligen så att flickor ”tål”, det vill säga kan hantera, mycket mer förändring än pojkar och att det är den skillnaden som satt spår i både utbildnings- och prestations-skillnader?

Konsekvenserna av ett bestående och växande könsgap kan på lång sikt bli flera. Vi vet redan idag att unga kvinnors övergångsfrekvens till högre utbildning är högre än unga mäns. Om detta kommer att radikalt rucka på den könsuppdelning som svensk arbetsmarknad och svenskt samhällsliv kännetecknas av är naturligtvis en högst relevant frågeställning. En annan lika relevant fråga är självklart vad pojkar som inte avslutat sin skolgång, eller som gjort det med sämre förutsättningar att konkurrera om jobb och utbildningsplatser, kommer att göra i framtiden.

Skolans värld är stor. Den rymmer inte bara en skola med ett stort antal elever fördelade på olika stadier och nivåer, utan den omfattar också lärarutbildning, skolans organisation, läroplaners och läromedels utformning och innehåll, betygssystemets utformning med mera. Att den allmänna kunskapsnivån och kunskapsgapet mellan flickor och pojkar påverkas av hur allt detta är utformat och samspelar, eller inte samspelar, är naturligtvis centralt men utöver det är också faktorer utanför den direkta skolan betydelsefulla i sammanhanget. Det senare kan handla om allt från familjens roll till politikernas skilda agendor. Med detta vill jag ha sagt att skolans värld är inte bara stor utan den är också mycket komplex.

I denna rapport har jag valt ett mer övergripande angreppssätt eftersom jag vill fokusera på historiska och strukturella förändringar som kan ha bäring på skillnader i flickors och pojkars prestationer i skolan. Det betyder att denna rapport endast berör en liten del av den stora mängd studier som genom-

förts inom olika vetenskapliga discipliner där könsskillnader analyserats.⁴

Rapporten är disponerad på följande sätt: I kapitel 2 ges en kort tillbakablick på svensk skola som den såg ut förr ur ett könsperspektiv. I det därpå följande kapitlet presenteras en deskriptiv analys av hur gapet mellan flickor och pojkar ser ut i dag och hur det har förändrats de senaste åren. Kapitel 4 presenterar några av de förklaringar som forskningen pekar på. Kapitel 5 tittar närmare på vår moderna skolhistoria, främst utifrån betygssystemets förändring. Några exempel på hur arbetsmarknaden kan tänkas ha påverkats av de skillnader vi funnit mellan flickor och pojkar i skolan presenteras helt kort i kapitel 6. Rapporten avslutas med en diskussion och några konkreta förslag på vad som möjligen skulle kunna bidra till att kunskapsnivån höjs och att det könsrelaterade gapet minskar.

⁴ I referenslistan finns flera exempel på studier där andra faktorer än de som tas upp här stått i centrum.

2

Vår gamla skola – en kort skolhistorik

2 Vår gamla skola - en kort skolhistorik

Skolan lider av samma åkomma som arbetsmarknaden har lidit av de senaste 100 åren, nämligen problem med att göra upp med sin historia. Vid den tidpunkt när det nya, moderna Sverige började etableras i början av 1900-talet var flickor/kvinnor inte bara utestängda från många områden utan också direkt diskriminerade i sammanhang där både kvinnor och män förekom. Detta berodde inte bara på att det var män som styrde och ställde utan också på djupt rotade uppfattningar, bland både kvinnor och män, om vad som passade pojkar/män respektive flickor/kvinnor att arbeta med och utbilda sig för. Den könsuppdelade arbetsmarknad och utbildning som vi har levt med sedan 1900-talets början har sina rötter i den tid när indelningsgrunden var enkel och tydlig: kvinnligt eller manligt.

Exempel på konkreta uttryck för denna kvinnobannbulla saknas inte. Det mest flagranta är kanske att kvinnor inte fick rösträtt förrän år 1920. Utöver det var de direkt utestängda från högre utbildning eftersom de inte hade tillträde till de statliga läroverken förrän år 1927. De kvinnor som dittills ville studera för en studentexamen var hänvisade till att bli så kallade privatister.¹ På arbetsmarknaden fanns direkta yrkesförbud som började lätta först år 1925, då den så kallade behörighetslagen tillkom. Den öppnade upp en del, men inte alla, av de jobb som

¹ I Florin & Johansson, 2000, finns en gedigen genomgång av de unga kvinnornas begränsade möjligheter att ta sig upp genom skolsystemet vid 1800-talets slut och 1900-talets början.

dittills varit förbehållna män. Kvinnors behörighet till alla yrken blir dock inte fullständig förrän på 1990-talet då även den militära yrkesbanan blir möjlig för kvinnor. Det nattarbetsförbud för industriarbetande kvinnor (ej män) som infördes år 1909 togs inte bort förrän år 1962.

Även om flera av dessa förändringar ägde rum för åtskilliga år sedan kan man lätt konstatera att betydelsen av att ett förbud upphävs eller en lag tillåter (kvinnor i detta fall) inte omedelbart omsätts i en faktisk förändring. Den strukturella skada dessa (och andra) förbud medförde, exempelvis i skolan och på arbetsmarknaden, var stor och har inte varit möjlig att reparera ens till dags dato. Oavsett om förbuden ansågs rättfärdiga eller ej när de infördes, och oavsett om det gjordes i brist på bättre vetande eller ej, tenderar de att skapa strukturer i samhället som blir svåra att förändra – såväl hos befolkningen i stort som hos enskilda och grupper av myndigheter, politiker, företagsledare med flera.

Sett ur ett skolperspektiv har Sverige länge kunnat ståta med att vi var ett av de första länderna i världen som införde en allmän skolestadga, år 1842. Den innebar dock inte att alla svenska barn fick tillgång till skolundervisning meddelad av en lärare, utan merparten av undervisningen bedrevs i hemmen (så kallad hemundervisning) med prästen som kontrollant. Hans uppgift var att hålla husförhör och kontrollera att barnen kunde sin katekes. För de barn som ändå fick gå i skola var variationen mellan rikets kommuner och landsdelar stor. Naturligtvis kom de stora, glest befolkade skogslänen att vara de mest underförsörjda på lärare och lämpliga skollokaler. Det var först under 1900-talets första decennier som man kunde börja tala om en allmän folkskola som omfattar de flesta barn i Sverige. Då hade även skolplikt tillkommit genom 1882 års skolestadga. Längden på den grundläggande utbildningen var i början satt till fyra år men den kunde variera. Möjligheterna att studera vidare, för både pojkar och flickor, var dock länge mycket begränsade på de flesta håll i landet.

En kort sammanfattning av de första hundra åren efter skolestadgans tillkomst ger ändå vid handen att det svenska folket

var skriv-, räkne- och läskunnigt i början av 1940-talet. När det gäller den något längre utbildningen var den länge i huvudsak en angelägenhet för ungdomar, främst pojkar, från de mer besuttna klasserna i samhället. Ibland hände det dock att enskilda lärare och präster kunde se till att begåvade ungdomar från fattigare, mindre bemedlade, familjer kom ifråga för en högre utbildning. Prästerna som mötte ungdomarna vid konfirmationen – en stor och viktig händelse ända fram till 1900-talets mitt – kunde vid dessa tillfällen ”upptäcka” begåvningar som de tyckte borde studera vidare.

Den stora lärarbristen som rådde vid slutet av 1800- och början av 1900-talet var en anledning till att många präster, och ibland lärare, i sina kontakter med föräldrar försökte övertyga/övertala tveksamma föräldrar att låta deras barn läsa vidare.² Att argumentera för en dotter var dock inte alltid lätt, då många föräldrar ansåg att hennes livsbana var utstakad som hustru och mor och för det krävdes ingen längre utbildning.

Det bör påpekas att den skolutbildning som tillhandahölls de första hundra åren efter skolstadgans tillkomst också speglar en tid då kyrkans inflytande över skolans utformning var i det närmaste total. Att konsten att läsa var central berodde på att kyrkans målsättning ända fram till 1920-talet var att alla skulle kunna tillägna sig kristendomen och dess läror. Att kunna läsa var därför inte sällan överordnat konsten att skriva och räkna. Ur arbetsgivarnas perspektiv var kyrkans intentioner tillräckliga men dessutom uppskattade de naturligtvis att skolan lärde ut vikten av disciplin, goda seder och hög moral.³

Allt eftersom efterfrågan på mer utbildad arbetskraft steg tillkom nya utbildningsanstalter. Först handlade det om utbildningar som skulle bidra till att utveckla redan för den tiden vanliga yrken.

² Se till exempel Eriksson, 1970.

³ En reflektion man kan göra är att kyrkans inflytande över svensk skola minskade drastiskt på 1960-talet. Ett uttryck för det är att år 1968 byter Ecklesiastikdepartementet (av latinets *ecclesia*, ”kyrka”) både namn och innehåll. Utbildningsdepartementet blir det nya namnet och den sekulariserade utbildningspolitiken anses därmed genomförd. Den siste Ecklesiastikministern och den förste Utbildningsministern i Sverige var Olof Palme (1927-1986).

Kvinnornas vanligaste yrke var hushållsarbete i olika former och för den gruppen blev hushållsskolor populära. För männen tillkom olika skogs-, lantbruks- och industriutbildningar. I ett senare skede blev så kallade aftonskolor vanliga, anpassade för en framväxande modern arbetsmarknad som krävde ökad tillgång på bland annat ingenjörer, ekonomer och kontorister.

De yrken som krävde längre utbildning och som fanns under hela detta historiska skede var prästycket samt lärar- och läkaryrket. Av dessa var prästycket helt stängt för kvinnor ända fram till slutet av 1950-talet medan läraryrket var öppet för både kvinnor och män. Vid folkskolans uppbyggnad var lärarbristen stor i landet, vilket sannolikt var en viktig orsak till att man inte gjorde någon direkt åtskillnad mellan kvinnor och män vid rekrytering och utbildning. Däremot var skillnader i lön och andra arbetsvillkor vanliga. I ett senare skede blev dock läraryrket mer könsuppdelat, främst avseende skolstadium. Denna uppdelning står sig i stort än i dag.

Vad gällde sjukvårdsyrkena så blev läkaryrket männens domän och sjuksköterske- och barnmorskeyrket kvinnornas. Eftersom de senare, till skillnad från läkaryrket, ansågs vara baserade på "kall" kom kvinnorna att diskrimineras med sämre arbets- och lönevillkor.

Från och med 1950-talet påbörjades dock en formidabel revolution inom skolans område. Expansionen av utbildningssektorn på 1960- och 1970-talen innebar bland annat att skolplikten förlängdes, att antalet utbildningsplatser ökade kraftigt och att de ekonomiska villkoren för studier förbättrades. När sedan det teoretiska gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan inordnas under samma hatt år 1972 har gymnasieskolan fötts. Det kom att innebära att antalet gymnasielever steg kraftigt. När fler fick möjlighet att ta studentexamen kunde så småningom också fler fortsätta på högskola och universitet. En naturlig konsekvens av detta blev en allmän höjning av kunskapsnivån i landet. Att många berördes av dessa reformer framgår av det faktum att endast 5 procent av en årskull avlade studentexamen i början av 1950-talet. Tio år senare var den siffran 10 procent och

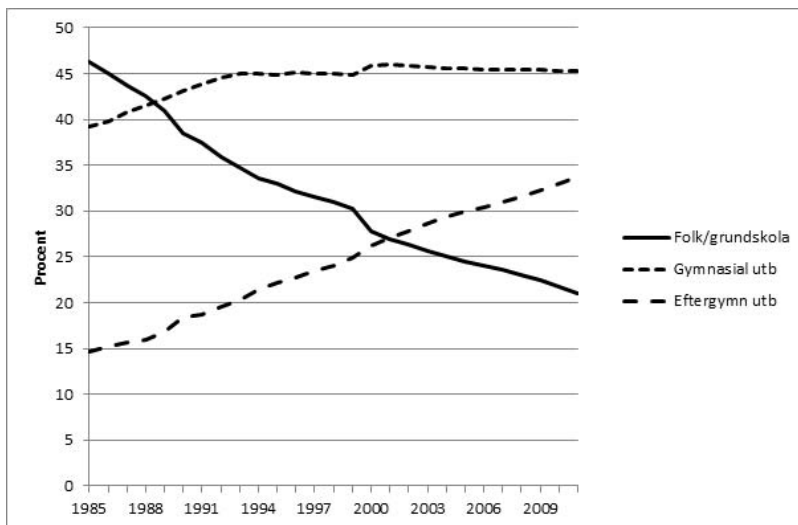
ytterligare tio år senare, år 1970, var andelen så hög som 30 procent.

Huvudingrediensen i denna expansion var att skolans alla stadier skulle bli tillgängliga för alla barn och ungdomar *oavsett familjebakgrund och ekonomisk bakgrund*. När de ekonomiska och de geografiska hindren⁴ avlägsnades fick det naturligtvis konsekvenser för alla ungdomar, men kanske mest för unga kvinnor som dittills fått nöja sig med kortare utbildningar. Flickornas resultat från den grundläggande utbildningen som länge varit bättre än pojkarnas blev nu en viktig orsak till att allt fler unga kvinnor kunde erövra en plats i den högre utbildningen.

Avslutningsvis kan vi således konstatera att det var under efterkrigstiden som förändringarna blev så radikala att det påverkade hela utbildningsväsendet från lägsta till högsta nivå. Att ungdomar i allmänhet och flickor i synnerhet med annan socio-ekonomisk bakgrund nu kunde söka sig till högre utbildning satte direkta spår i den allmänna kunskapsnivån men också i ökad likvärdighet och lika behandling av pojkar och flickor i *skol-systemets alla delar*. I figur 1, som visar utvecklingen under perioden 1985–2011, framgår tydligt vad detta har inneburit för befolkningens utbildningsnivå.

⁴ Gymnasieetableringar i nästan varje kommun kom att bli oerhört betydelsefulla för många.

Figur 1: Befolkningens fördelning efter deras utbildningsnivå 1985–2011

Källa: SCB, Utbildningsregistret.

Av figuren framgår att närmare hälften av befolkningen hade som mest en grundutbildning från folkskola eller grundskola i mitten av 1980-talet. En kortare eller längre gymnasieutbildning hade 40 procent och 15 procent hade en eftergymnasial utbildning. Tjugofem år senare är bilden nästan den omvända: Andelen i befolkningen som endast har en grundutbildning har mer än halverats medan andelen med en eftergymnasial utbildning har mer än fördubblats. Andelen med enbart gymnasial utbildning har ökat något men ligger ganska konstant kring 45 procent sedan början av 1990-talet. Om utvecklingen fortsätter som hittills kommer den del av befolkningen som enbart har en grundutbildning att närma sig noll medan andelen med en högre utbildning snart kommer att ligga kring 50 procent.

Avslutningsvis: När vi nu närmar oss 200-årsjubileet av 1842 års skolstadga kan det tyckas lite ironiskt att den uppgift som var grunden för stadgan – *att lära unga läsa, skriva och räkna* – återigen är föremål för uppmärksamhet. Frågan har nämligen väckts huruvida dagens skola levererar den kunskapen fullt ut. Dagens skola är helt annorlunda än gårdagens och det stoff dagens barn ska tillägna sig är långt mer omfattande än vad eleverna på 1800-talet skulle kunna. Men det betyder också att konsekvenserna av brister i den basala kunskapen torde bli stora. Då hjälper det föga att hänvisa till att barn och ungdomar ”kan så mycket mer” i dag än vad de kunde för 100 år sedan. Att hantera en dator, att vara socialt kompetent och att kunna tala ett främmande språk mer eller mindre hjälpligt förslår inte långt om man inte behärskar de elementära, men också de eviga, kunskaperna fullt ut.

3

Flickor och pojkar i skolan – en deskriptiv analys

3 Flickor och pojkar i skolan - en deskriptiv analys

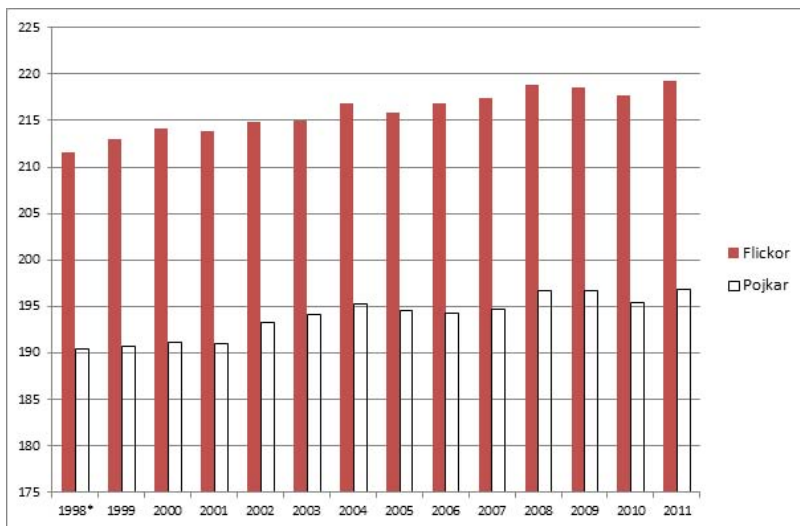
Grundskolan

I Sverige råder 9-årig skolplikt för alla barn mellan 7 och 16 års ålder. Det finns numera ingen speciell inriktning att välja utan alla erhåller en grundläggande utbildning som är lika för alla. Jag ska här ge en bild av hur skillnaderna mellan flickors och pojkars resultat ser ut när de lämnar årskurs 9, men först en figur över hur genomsnittspoängen förändrats över tid.¹I figur 2 framgår hur betygspoängens medeltal för flickor och pojkar vid utgången av årskurs 9 förändrats från läsåret 1997/98 till läsåret 2010/11.²

¹ Den totala poängen en elev kan erhålla är 320 poäng utifrån följande omräkning: Godkänd=10 poäng, Väl Godkänd=15 poäng och Mycket Väl Godkänd=20 poäng.

² All statistik i detta kapitel är hämtad från Skolverkets hemsida: www.skolverket.se (om inte annat anges).

Figur 2: Flickors och pojkars genomsnittliga meritpoäng erhållen vid avgång från grundskolans årskurs 9, åren 1998–2011

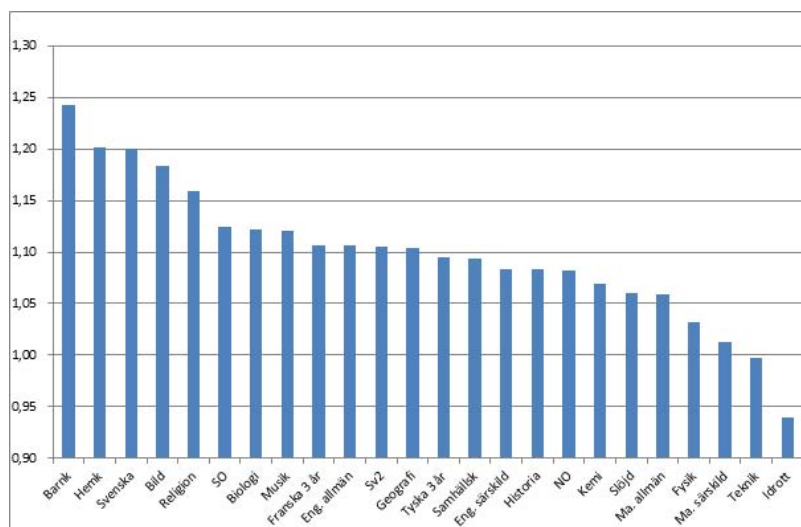

Som framgår i figuren har den totala betygspoängen stigit med cirka 3 procent för både flickor och pojkar de senaste 15 åren, vilket innebär att könsgapet varit i stort sett konstant.³ I grundskolan finns endast tre betygssteg eftersom ingen kan få betyget ”icke godkänd”. Detta ska dock inte tolkas som att alla nått målen för undervisningen; andelen som inte når målen är förhållandevis hög i den svenska grundskolan. Av dem som gick ut årskurs 9 läsåret 2006/07 hade 27 procent av pojkarna och 21 procent av flickorna inte nått målen. Fem år senare, läsåret 2010/11, hade andelen sjunkit till 25 respektive 19 procent. Om det beror på att skolan vidtagit särskilda åtgärder eller på att de aktuella kohorterna skiljer sig åt begåvningsmässigt vet vi däremot inget om.

³ Förekomst av betygsinflation, högre meritpoäng utan motsvarande höjning av kunskapsnivån, förefaller inte påverka könsgapet, (se till exempel Hinnerich et al., 2010).

Vilka ämnesmässiga betygsskillnader finns då mellan könen och hur har de förändrats? Jag ska illustrera svaret på den frågan med hjälp av två figurer. I den första framgår hur relationen mellan flickors och pojkars betyg såg ut i olika skolämnen vid avgången från årskurs 9 läsåret 1996/97.

Figur 3: Könrelaterad betygskvot i olika ämnen för elever i årskurs 9, läsåret 1996/97

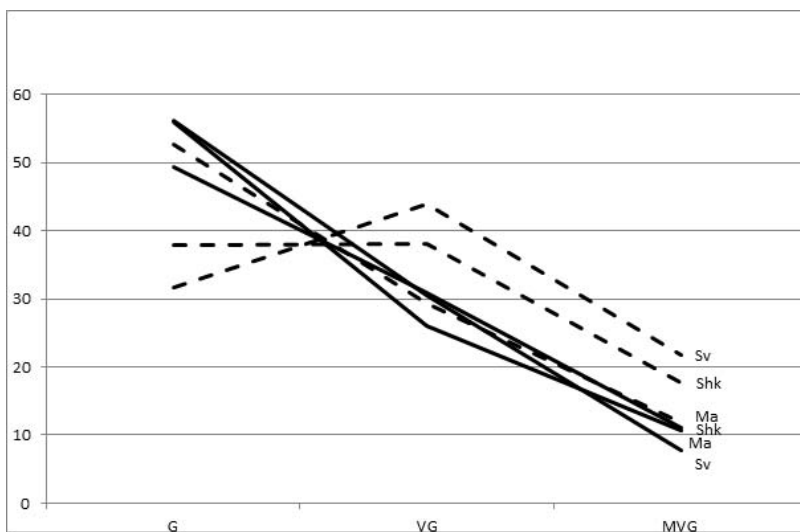

Anmärkning: >1 = flickor har högre betyg; <1 = pojkar har högre betyg; 1 = lika betyg. (I bilaga förklaras förkortningarna.)

Flickorna hade detta år i genomsnitt högre betyg än pojkarna i samtliga ämnen utom ett, idrott och hälsa, samt lika betyg i teknikämnet.

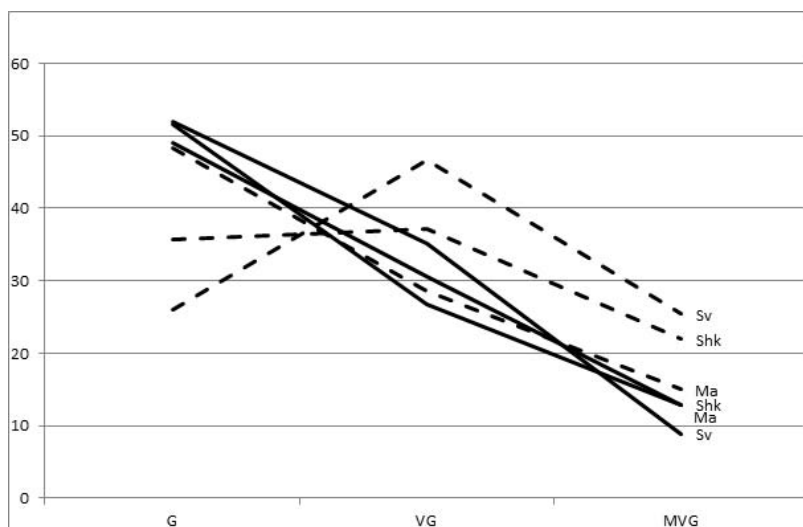
I figurerna 4a och 4b nedan görs jämförelsen utifrån de faktiska betygsnivåerna G, VG och MVG men endast för tre skolämnen: *svenska*, *samhällskunskap* och *matematik*. För att se om det skett någon förändring i dessa över tid jämför jag åren 2001 och 2011.

Figur 4a: Elever med avgångsbetyg från årskurs 9 år 2001 i matematik (Ma), svenska (Sv) och samhällskunskap (Shk). Procent

Anmärkning: Flickor = bruten linje; pojkar = heldragen linje.

Figur 4b: Elever med avgångsbetyg från årskurs 9 år 2011 i matematik (Ma), svenska (Sv) och samhällskunskap (Shk). Procent

Anmärkning: Flickor = bruten linje; pojkar = heldragen linje.

Båda figurerna speglar tydliga skillnader mellan könen. För det första minskar andelen pojkar ju högre betygsnivå är. Betygsfördelningen är därmed i stort densamma oavsett ämne. För flickor gäller detta endast för ett ämne, matematik, då andelen flickor som har Väl godkänd (VG) är högre än andelen med Godkänd (G) i svenska och samhällskunskap. För det andra är andelen flickor med Mycket väl godkänd (MVG) högre än andelen pojkar i alla tre ämnen. För det tredje kan man konstatera att spridningen mellan könen ökat mellan 2001 och 2011. Det är visserligen både fler pojkar och fler flickor som har MVG i svenska 2011 än 2001 men skillnaden mellan dem har ökat, från 14 till 17 procentenheter. År 2011 har det blivit än tydligare att andelen flickor med högsta betyg, MVG, är högre än andelen pojkar i samtliga ämnen.

Betygen i grundskolans årskurs 9 används i huvudsak vid ansökan till gymnasieskolan. Vi ska därför titta närmare på vilka meritskillnader som finns mellan pojkar och flickor vid övergången till gymnasieskolan.

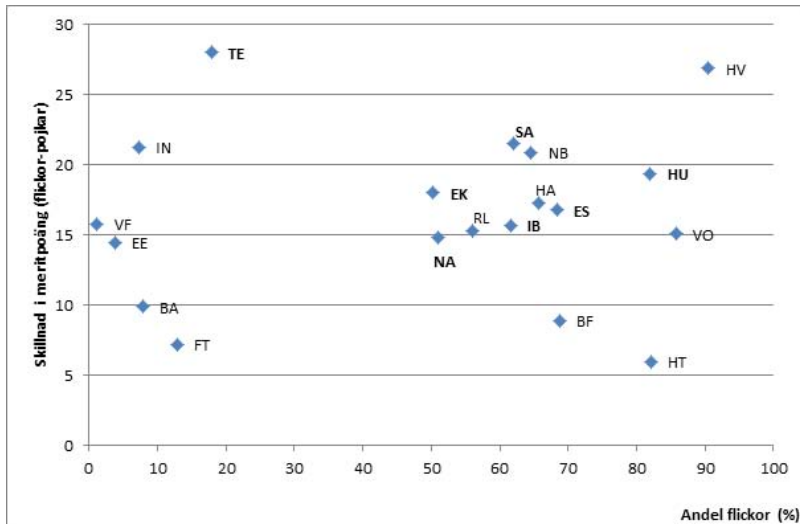
Övergång till gymnasieskolan

I dag går den stora majoriteten elever från grundskolan vidare på erhållna betygspoäng. De kan välja mellan en mängd olika program som fram tills nu har omfattat 3 år och som alla gett behörighet till högskolan.⁴ Trots att alla program gett denna behörighet har man dock, kanske för enkelhetens skull, fortsatt att använda benämningarna yrkesförberedande och studieförberedande program.

Totalt omfattar gymnasieskolan ett tjugotal program och så länge denna skolform funnits har de flesta programmen varit tydligt könskodade. I figur 5 framgår både hur stor skillnaden är i flickors och pojkars betygspoäng när de börjar i gymnasiet samt hur starkt eller svagt könskodat respektive gymnasieprogram är.

⁴ Vid ingången till läsåret 2011/12 har förändringar skett i enlighet med den nya läroplanen Gy2011. Alla förändringar fasas dock in, vilket gäller både det nya betygssystemet, de olika programmens behörighet med mera. De som börjat i det gamla systemet kommer också att slutföra sina studier i det.

Figur 5: Meritgap vid övergång till gymnasieskolan och andel flickor i respektive gymnasieprogram, läsåret 2011/12

Anmärkning: I bilaga förklaras förkortningarna

På den horisontella axeln kan man avläsa hur stor flickandelen är i respektive program och på den lodräta axeln ser man hur stort meritgapet mellan flickor och pojkar var när de sökte programmet. Det första man kan notera är att flickornas betygspoäng är högre än pojkarnas, oavsett vilket gymnasieprogram de påbörjat. I det pojkdominerade teknikprogrammet (TE) hade flickorna igenomsnitt nästan 30 poäng mer än pojkarna och i det flickdominerade vård- och omsorgsprogrammet (VO) hade de 15 poäng mer än de pojkar som började i detta program.

Det andra som man kan notera är att endast sex av programmen är jämställda, det vill säga ligger inom intervallet 40–60 procent. För det tredje framgår att sex av programmen har en mycket kraftigt pojprofil, med mindre än 20 procent flickor, och att fyra har en kraftig flickprofil, med mer än 80 procent flickor. Det är också intressant att notera att det är i dessa

program vi hittar de största och de minsta meritgapen. Det stora gapet i teknikprogrammet (TE) har redan nämnts och det minsta, 7 poäng, hittar vi i fordonsprogrammet (FP). I program där merparten är flickor är skillnaden ungefär densamma. I hantverksprogrammet (HV) hade flickorna i genomsnitt 27 poäng mer än pojkarna och när det gäller handel och turismprogrammet (HT) var skillnaden endast 6 poäng. I övriga program har flickorna i genomsnitt 8–22 poäng mer än pojkarna i samma program.

Sammantaget visar dessa bilder att skillnaderna i resultat är stora i grundskolans högre stadier. Flickor har högre betygspoäng än pojkarna både i allmänhet och för enskilda ämnen. På grund av att betygssystemen sett olika ut under olika perioder är det svårt att göra långsiktiga jämförelser, men inget av de betygssystem som använts sedan 1960-talet har visat annat än att flickorna haft ett betygsmässigt övertag. Att flickorna har högre betyg än pojkarna har också satt spår i gymnasiet, eftersom de har högre betyg än pojkarna i samtliga program som de påbörjar. Detta gäller även de program där pojkarna utgör den stora majoriteten. Detta innebär att risken är stor att den könsskillnad i meritpoäng som vi konstaterat i grundskolan också fortplantas till gymnasieskolan. I nästa avsnitt ska vi se om det finns fog för en sådan misstanke.

Gymnasieskolan

Att mängden gymnasieprogram som grundskoleeleverna har att välja emellan är stor framgick tydligt i figur 5 men den visade också att de flesta program fortfarande är kraftigt köns-segregerade. En fråga som tilldragit sig ökat intresse under senare tid är dock att många elever inte fullföljer gymnasieskolan, de blir så kallade drop-outs. Av dem som fullföljer är det också många som inte får betyg som räcker, det vill säga som ger behörighet, för att söka vidare till högskolan.

För att få en bild av hur omfattande detta är och vilka skillnader som finns mellan könen har jag sorterat programmen i två grupper – studie- och yrkesförberedande. Frågan är hur många som fullföljde gymnasieskolan och hur stor andel av de som fullföljde som fick behörighet att fortsätta till högskolan. Svaren framgår av tabell 1 nedan.

Tabell 1: Andel flickor och pojkar som fullföljde ett program i gymnasieskolan inom 3 år samt andel som blev behöriga för studier vid högskola. Procent

<u>Började ht:</u>	FULLFÖLJDE		BEHÖRIGHET	
	2005	2007	2005	2007
Studieförberedande				
Kvinnor	80,3	80	76,2	76,2
Män	76,8	76,3	69,6	69,9
Yrkesförberedande				
Kvinnor	73,3	73,6	65,8	64
Män	70,3	71,8	60,4	58,4
Studieförb (kv-män)	3,5	3,7	6,6	6,3
Yrkesförb (kv-män)	3	1,8	5,4	5,6

Anmärkning: Siffrorna avser dem som började gymnasiet höstterminen 2005 respektive höstterminen 2007.

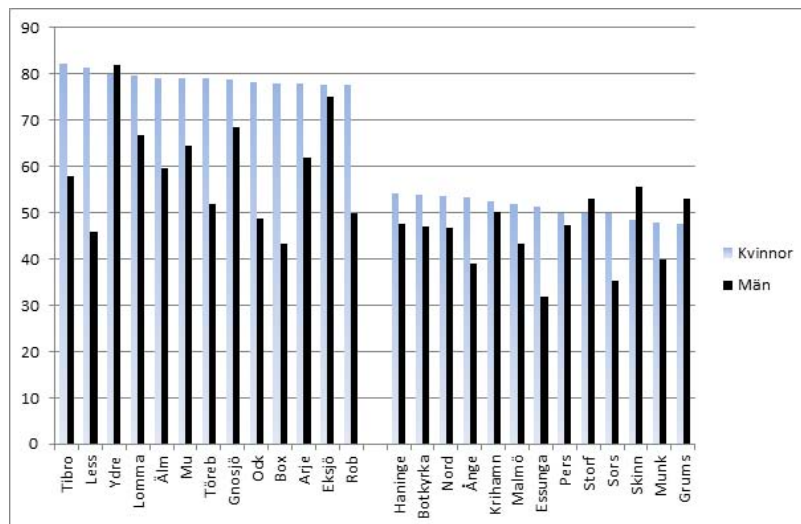
Runt 90 procent av dem som slutar grundskolan brukar gå direkt till gymnasieskolan men som framgår av ovanstående tabell är det långt ifrån alla som fullföljer sin skolgång. För de två kohorter som är aktuella här framgår att av dem som sökte ett studieförberedande program i gymnasieskolan fullföljde 80 procent av flickorna och 76 procent av pojkarna. Av dem som gått ett yrkesförberedande program fullföljde cirka 73 procent av flickorna mot cirka 71 procent av pojkarna. Avhoppen är med andra ord större bland pojkar än bland flickor.

Går vi sedan vidare och ser till hur stor andel som fått tillräckliga betyg för att bli behörig att söka till högskolan kan vi konstatera en ännu större skillnad mellan könen. I gruppen som

gått ett studieförberedande program var 76 procent av flickorna och 69 procent av pojkarna behöriga. Av de som gått ett yrkesförberedande program var motsvarande siffror cirka 65 procent och 60 procent. Sammanfattningsvis kan vi således konstatera att flickorna även här har ett övertag gentemot pojkarna. En kvalificerad gissning, som också ter sig rätt naturlig, är att en del av detta försprång beror på det försprång flickorna redan hade i form av högre betyg när de gick in i gymnasieskolan. Att deras fullföljandegrad sedan är högre än pojkarnas torde ha samma förklaring.

Den geografiska spridningen i hur stor andel som fullföljer gymnasiet är dock stor. Om vi nöjer oss med att enbart granska de tolv kommuner med högst respektive lägst andel flickor som fullföljer får vi följande bild.

Figur 6: De tolv kommuner med högst respektive lägst andel flickor som fullföljde gymnasiet inom 3 år efter att ha börjat höstterminen 2007. Procent

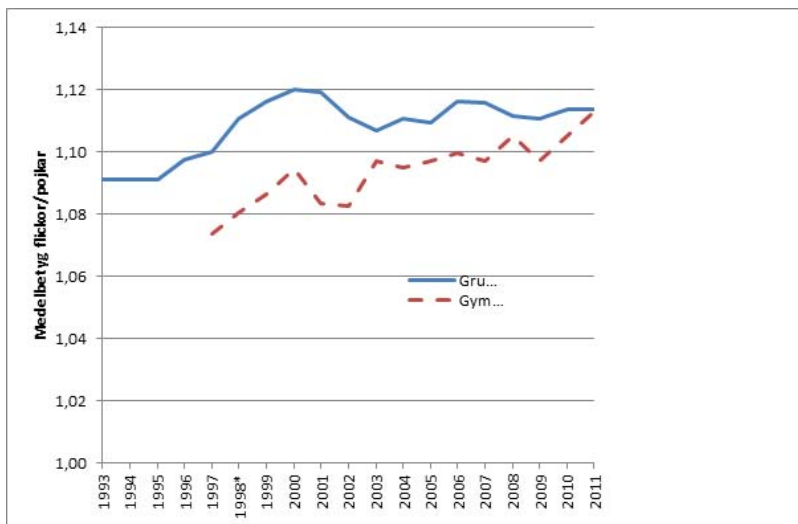
Anmärkning: I bilaga förklaras förkortningarna.

I de kommuner som har högst andel flickor som fullföljer sin gymnasieutbildning ligger nivån runt riksgenomsnittet, det vill säga 80 procent, men i de kommuner som har lägst andel är siffran inte högre än 50 procent. Att det oftast är fler flickor än pojkar som fullföljer utesluter dock inte att det finns undantag. I Ydre kommun var det till exempel en högre andel pojkar än flickor som fullföljde, 81 mot 80 procent. I Storfors, Skinnskatteberg och Grums kommuner som hade en mycket låg andel flickor som fullföljde var också andelen pojkar låg men ändå högre än flickornas.

I kommuner med hög andel flickor som fullföljer kan dock könsgapet vara mycket stort; som exempel kan nämnas Lessebo med ett gap på 35 procentenheter. I de mer folkrika Stockholmsområdet återfinns Botkyrka och Haninge och där var andelen som fullföljde mycket låg, cirka 50 procent, både bland flickor och pojkar.

Hur stort var då betygsgapet mellan flickor och pojkar när de lämnade gymnasiet? Vi ska börja med att jämföra utvecklingen inom grundskolan och gymnasieskolan sedan 1990-talet. Flickornas slutbetyg har alltid varit högre än pojkarnas i båda skolförmena men i figur 7 nedan framgår också att könsgapet alltid varit större i grundskolan än i gymnasiet. Eftersom det genomsnittliga betygsgapet varit rätt konstant i grundskolan efter 2001 men fortsatt att växa i gymnasiet innebär det att det numera är ungefär lika stort i de båda skolförmena.

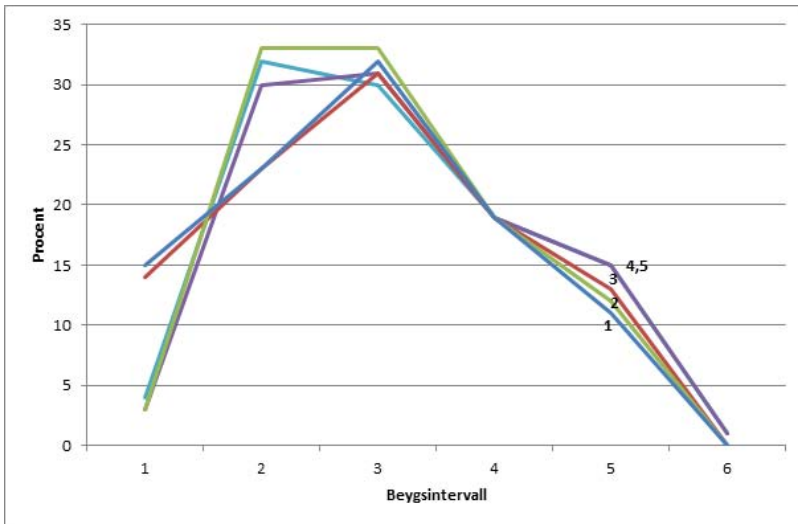
Figur 7: Könrelaterad betygskvot vid avgång från grundskolan och från gymnasieskolan, 1993–2011

Anmärkning: >1 = flickor har högre betyg; <1 = pojkar har högre betyg; 1 = lika betyg.

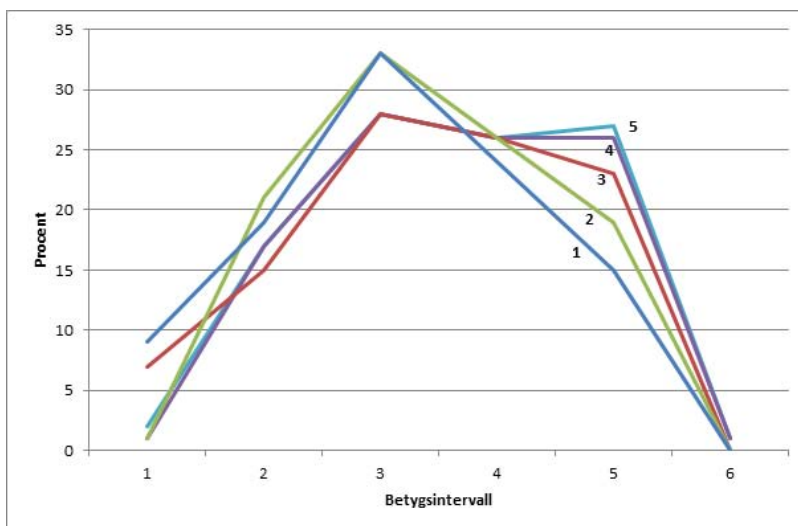
Ett sätt att illustrera hur betygsgapet i gymnasieskolan förändrats över tid är att närmare granska hur flickors och pojkars fördelning över betygsskalan sett ut vid olika tidpunkter. För att illustrera detta för en längre period, i detta fall 1990 till 2008, har jag transformerat de två betygssystem som var aktuella under perioden till en gemensam skala, där 1 är liktydigt med lägsta betyg och 6 är liktydigt med högsta. Varje linje i figuren motsvarar på så sätt ett specifikt år. Pojkarnas fördelning redovisas i figur 8a och flickornas fördelning redovisas i figur 8b.

Figur 8a: Pojkars fördelning på olika betygsintervall vid avgång från gymnasiet, 1990–2008

Anmärkning: 1 = 1990; 2 = 2000; 3 = 1996; 4 = 2005; 5 = 2008.

Figur 8b: Flickors fördelning på olika betygsintervall vid avgång från gymnasiet, 1990–2008

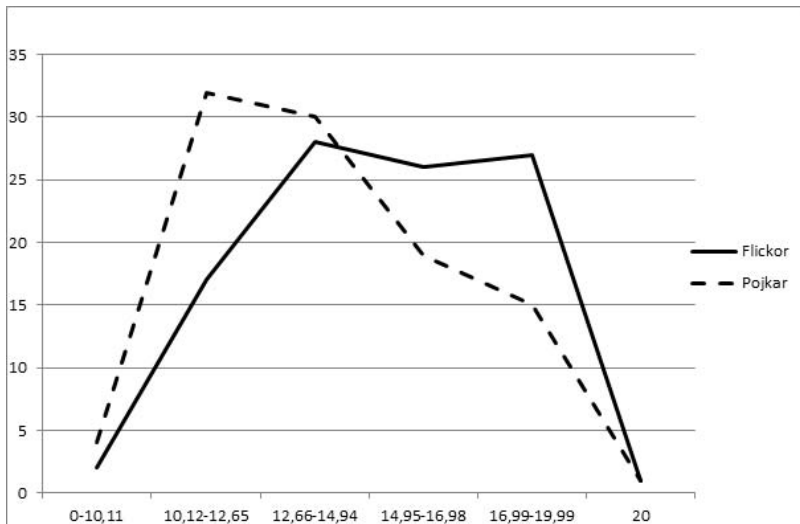
Anmärkning: 1 = 1990; 2 = 2000; 3 = 1996; 4 = 2005; 5 = 2008.

Det är stor skillnad på hur flickor respektive pojkar fördelar sig på de olika betygsstegen. Medan merparten av pojkarna återfinns på den undre delen av skalan (1–3) återfinns majoriteten av flickorna på den övre delen (3–5). Det framgår vidare att både flickor och pojkar förbättrat sina positioner – det vill säga gått från lägre till högre betygsnivåer – mellan 1990 och 2008. En jämförelse vad gäller betygssteg 5 i respektive figur klargör detta. Andelen pojkar på detta steg ökade med fyra procentenheter, från 11 till 15 procent, mellan 1990 och 2008 vilket ska jämföras med flickornas andel som ökade med hela 17 procentenheter, från cirka 10 till 27 procent. Vi kan också se att nivån var högre 1996 än 2000, vilket tyder på ett ”bakslag” som var större för flickorna än för pojkarna, men därefter har en återhämtning skett.

När genomsnittsskillnader mellan könen diskuteras brukar det ibland heta att pojkarna är väl representerade i "svansarna" det vill säga att det finns många pojkar med mycket låga betyg men också många med mycket höga betyg. I de data vi analyserar här finns det dock inget som tyder på detta. Visserligen är andelen pojkar med mycket låga betyg hög åren 1990 och 1996, men att det skulle "kompenseras" med en hög andel med högsta betyg går inte att utläsa här.

Eftersom de två figurerna ovan baserades på en betygskonstruktion ska vi avrunda med en bild av hur flickor respektive pojkar fördelar sig i den faktiska betygsskala som gällde när de lämnade gymnasieskolan vårterminen 2008.

Figur 9: Flickors och pojkars fördelning på faktiska betygspoäng vid avgång från gymnasiet år 2008. Procent

Här framgår skillnaderna mellan könen ännu tydligare. Merparten flickor drar åt höger, det vill säga mot högre betyg, medan det för pojkarnas del inte går att spåra någon sådan

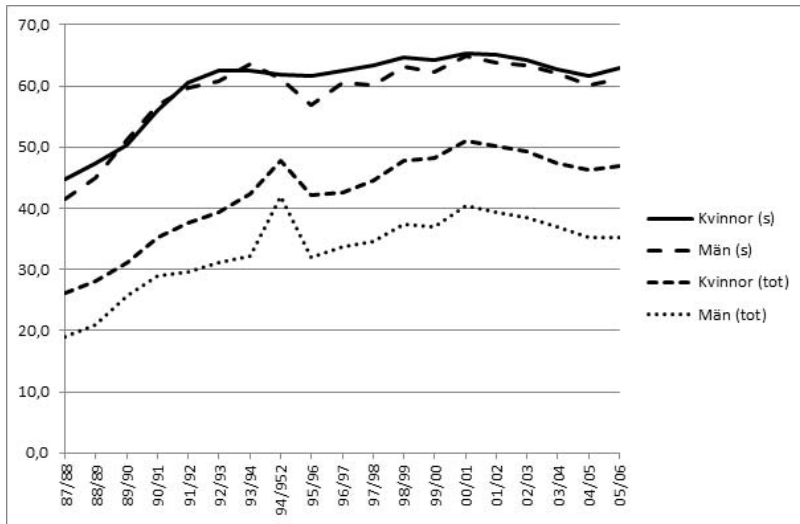
tendens. Om detta är ett uttryck för flickors ”strävan” att få högre betyg kan vi inte veta men deras högre betyg är ett faktum; vi kan bara spekulera i om det beror på att de ansträngt sig mer eller på att de är mer begåvade än pojarna.

Övergång till högskola och universitet

I det historiska avsnittet nämnde jag att högre utbildning var en rätt exklusiv företeelse ända fram till 1960-talet. Dittills hade den nämligen mest angått ungdomar (mest unga män) från dåtidens medel- och överklass. Att den var exklusiv visar naturligtvis den anstormning som skedde när antalet gymnasier, högskolor och universitet växte, vilket gjorde det möjligt för så många fler att delta. Detta ledde inte bara till att antalet flickor ökade utan också till att ungdomar ur alla samhällsklasser gavs möjligheter som de dittills saknat.

Inspirerade av det stora intresset för högre utbildning kom politikerna att under 1990-talet sätta upp ett direkt mål om hur stor övergångsfrekvensen borde vara. Målet som sattes var att 50 procent ur varje årskull som lämnade gymnasiet skulle fortsätta till högskolan. Ganska snart insåg man dock att det inte var särskilt realistiskt och man tonade därför ner den målsättningen, men vid sekelskiftet 2000 hade de unga kvinnorna ändå uppfyllt det målet. I figur 10 illustreras övergångsfrekvenserna från slutet av 1980-talet och fram till 2006.

Figur 10: Övergångsfrekvens till högskolan inom tre år för avgångna från gymnasieskolans program 1987/88–2005/06. Procent

Anmärkning: Alla program = (tot); studieförberedande program = (s).

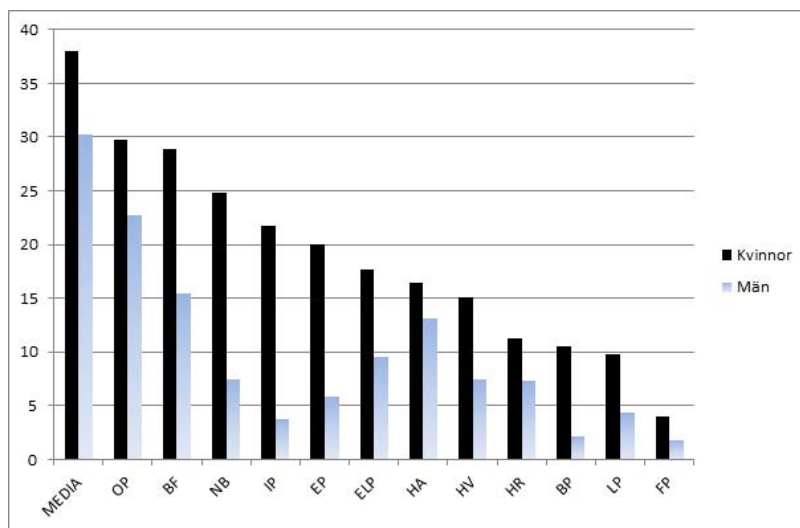
Kvinnors övergångsfrekvens till högskolan ökade från 28 till 48 procent mellan 1987 och 2005. Motsvarande ökning för männen var från 19 till 35 procent. Skillnaden mellan kvinnor och män är tydlig när alla program beaktas men nästan obefintlig om man bara ser till gruppen som gått ett studieförberedande program. Övergången var speciellt kraftig fram till mitten av 1990-talet. Efter den abrupta upp- och nedgången 1994–1996, som sannolikt var en reaktion på den djupa ekonomiska krisen i början av 1990-talet, har ökningen gått i lugnare i takt. Redan vid 2000-talets början nåddes kulmen då övergångsfrekvensen för kvinnor var som högst, drygt 50 procent, och för män 40 procent. Därefter har båda andelarna minskat något men köns-gapet är oförändrat. Sammanfattningsvis kan vi därför konstatera att unga kvinnor i stort sett uppnått målet om att hälften ska gå

vidare till högskolan. För de unga männens del gäller detta bara dem som gått ett studieförberedande program.

Enligt färsk statistik från Högskolverket kvarstår denna skillnad. Av de ungdomar som fyllde 24 år 2011 (födda 1987) hade 52 procent av kvinnorna och 35 procent av männen börjat studera vid universitet eller högskola.⁵

Hur stor är då övergångsfrekvensen bland dem som gått ett yrkesprogram? Att det finns ett könsgap även här framgår tydligt av nedanstående figur.

Figur 11: Övergångsfrekvenser till högskolan inom 3 år för kvinnor respektive män som avslutade ett yrkesförberedande program i gymnasieskolan läsåret 2006/07, fördelat utifrån yrkesprogram. Procent

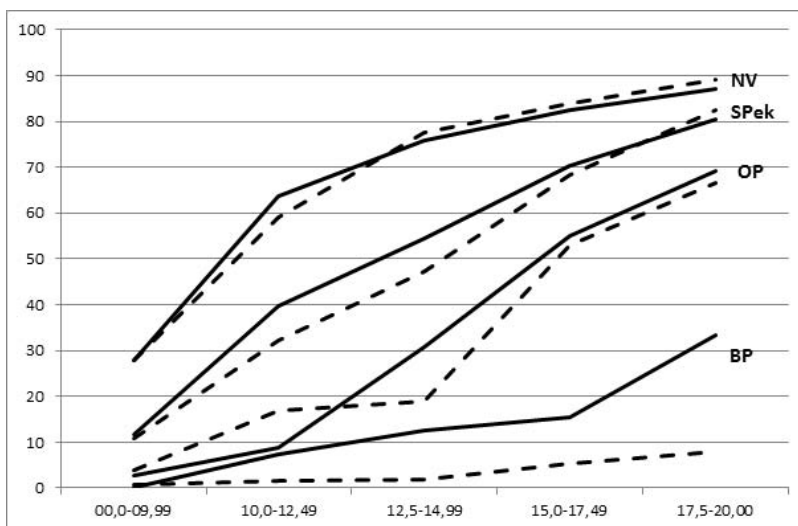
Anmärkning: I bilaga förklaras förkortningarna.

⁵ www.hsv.se 2012-09-11.

Övergångsfrekvensen för både flickor och pojkar är högst bland dem som gått medieprogrammet, omvårdnadsprogrammet (OP) samt barn- och fritidsprogrammet (BF) och lägst bland de som gått fordonsprogrammet (FP). Flickornas övergångsfrekvens är klart högre än pojkarnas i alla program och det är sannolikt en konsekvens av både högre betyg och högre behörighetsgrad.

Om det utöver det också finns en *push and pull*-effekt som innebär att flickor av olika skäl oftare "trängs ut" från ett yrkesval de gjort eller om de "dras in" i en *fördjupning* av sitt val i högre grad än pojkar, har jag inget svar på. En viss vägledning kan vi möjligen få om vi tar en närmare titt på det jag valt att kalla *intresseeffekten*. Att flickors högre övergångsfrekvens är en konsekvens av att de har högre betyg än pojkar förefaller rimligt, åtminstone i de fall de konkurrerar med pojkar om en utbildningsplats. Men kan det också vara så att flickor har ett större *intresse* för högre utbildning i allmänhet, oavsett betygsnivå? En vink om detta ges i nedanstående figur, där jag jämför övergångsfrekvensen för flickor och pojkar som gått samma gymnasieprogram.

Figur 12: Övergångsfrekvenser till högskolan inom 3 år och utifrån betygspoäng, läsåret 2006/07. Procent

Anmärkning: BP = byggnadsprogrammet; OP = omvårdnadsprogrammet; SPek = samhällsvetarprogrammet med ekonomisk inriktning; NV = naturvetarprogrammet. Kvinnor = heldragen linje; män = bruten linje.

Naturvetarprogrammet (NV) är det enda program där flickor och pojkar följer ett i det närmaste identiskt mönster; i den gruppen gick mellan 80 och 90 procent i de högsta betygsgrupperna vidare till universitet och högskola inom tre år. Bland dem med låga betyg gick cirka 30 procent vidare. En förklaring till att andelen med låga betygspoäng går vidare kan vara att de lyckats komplettera sina betyg till exempel med högskoleprovet.

När det gäller det andra studieförberedande programmet, SPek, är övergångsfrekvensen högre bland flickor än bland pojkar med undantag för studenter med topp- och bottenbetyg, där grupperna ligger mer lika. Andelen med låga betyg som går vidare är dock betydligt lägre jämfört med NV-programmet.

Av de två yrkesprogrammen är övergången från byggnadsprogrammet (BP) mycket låg bland pojkar, oavsett betyg. För

flickor med högre betyg är däremot övergången relativt hög. Om denna skillnad sedan speglar en *push* eller *pull*-effekt är svårt att avgöra men sannolikheten är stor att den förra ”drabbar” flickor medan den senare ”drabbar” pojkar. Att flickor som gått byggprogrammet, men som av något skäl inte trivs i yrket, har lättare att söka sig därifrån, till ett nytt yrke eller ny inriktning, om de har höga än låga betyg verkar rimligt. Slutligen är övergångsfrekvensen mycket hög (mellan 60–70 procent) för både flickor och pojkar med höga betyg i det flickdominerade omvårdnadsprogrammet (OP) medan den är låg (10–30 procent) för dem med låga betyg. Övergången bland dem med höga betyg kan bero på att många har ett specifikt yrkesval i sikte, till exempel sjuksköterska.

Sammantaget visar detta att det finns ett intresse för fortsatta studier även bland dem som gått ett yrkesförberedande program. Intresset är större bland flickor än bland pojkar och vad det i sin tur beror på borde granskas närmare. Det här är naturligtvis speciellt viktigt sett i ljuset av den diskussion som för närvarande pågår om att korta gymnasieskolans yrkesprogram. Behörigheten till högskolan skulle då försvinna och sett utifrån det som sagts här skulle en sådan förändring kunna drabba flickor hårdare än pojkar.

Sammanfattning

I detta kapitel har jag från olika vinklar visat de skillnader som finns mellan flickor och pojkar i grund- och gymnasieskolan. Av den redovisade statistiken har tydligt framgått att flickors betyg/betygspoäng är, och länge har varit, högre än pojkarnas – inte bara i genomsnitt utan också i samtliga skolämnen och i gymnasieskolans samtliga program, även de program som domineras av pojkar. Gapet är med andra ord mycket solitt. Detta förhållande är inget nytt men när ungdomsarbetslösheten ökar, antalet avhopp från gymnasiet ökar och ett slags

”antiplugg-kultur” börjar sprida sig bland ungdomar måste också könsgapet uppmärksammas och tas på allvar.

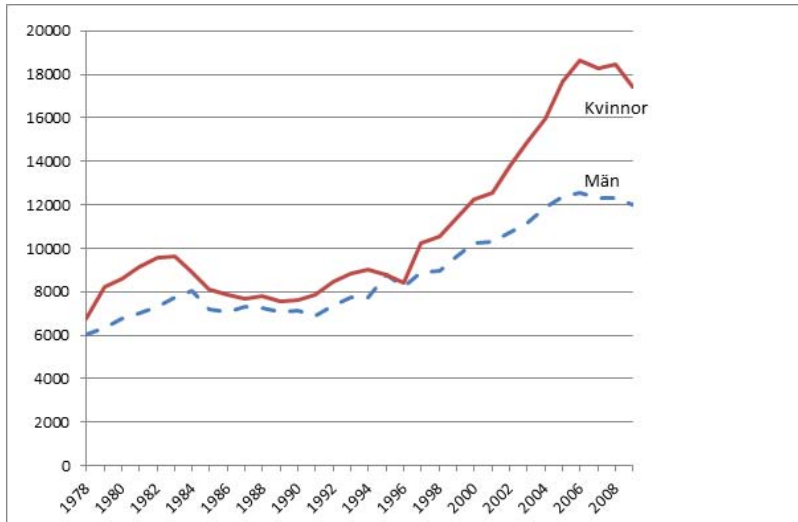
Visst kan det finnas skäl att fundera över om det könsmissiga utbildnings- och meritgapet är en konsekvens av den svenska skolpolitiken men eftersom liknande könsgap har observerats i alla OECD-länder går detta inte att veta med bestämdhet. Det utesluter dock inte att skolpolitiken spelar roll. Av det historiska kapitlet framgick exempelvis vilka begränsningar unga kvinnor länge fick vidkännas när det gällde deras utbildningsmöjligheter. När dessa hinder försvann och flickor kunde delta på mer lika villkor visade det sig att de rätt snabbt tog igen pojkarnas försprång. De kunde göra det därför att de, i genomsnitt, var duktigare än pojkarna – något som de sannolikt varit hela tiden men inte fått visa därför att deras tillträde till utbildning var begränsat.

Grund- och gymnasieskolan är, enligt mitt förmenande, i dag våra viktigaste skolformer. Den kunskap ungdomar utrustas med där ligger inte bara till grund för dem som ska fortsätta till högre utbildning utan också för dem som tar steget direkt ut i arbetslivet. Om flickorna blir bättre rustade än pojkarna är det högst relevant att analysera könsgapet närmare eftersom det får konsekvenser både på kort och på lång sikt. Kortsiktigt har vi redan konstaterat att övergångsfrekvensen till högskolan skiljer sig åt. Detta får i sin tur konsekvenser för arbetsmarknaden.

Vi har, sedan några decennier tillbaka, sett hur flera yrken som kräver längre utbildning har transformerats från att ha varit kraftigt mansdominerade till att bli könsintegrerade och ibland till och med bli kvinnodominerade. Detta är en transformation som fortsätter och som så småningom också kommer att avsätta andra spår i samhället. Nedanstående figur kan ses som en illustration till detta. Antalet som avlade akademisk examen var ganska konstant fram till mitten av 1990-talet för att därefter öka kraftigt. För kvinnornas del handlade det om mer än fördubbling, från cirka 8 000 till drygt 18 000, mellan åren 1996–2008. För männens del skedde också en ökning men eftersom

den var långt ifrån lika kraftig som den för kvinnorna så har gapet dem emellan ökat på ett markant sätt.

Figur 13: Antal kvinnor och män i åldersgruppen 24–35 år som avlade sin första akademiska examen perioden mellan 1977/78 och 2008/09

Källa: www.hsv.se.

Frågan om det prestationsrelaterade könsgapet, som det beskrivits i detta kapitel, skulle kanske inte behöva vara något större problem om den allmänna kunskapsnivån kontinuerligt steg. Men när den i stället faller och gapet är oförändrat eller växer då uppenbaras ett problem. Det är då frågor om orsaker och åtgärder, läroplaner och skolans organisering blir högst relevanta. Jag ska i de följande kapitlen diskutera detta närmare och jag börjar med att lyfta ett par frågeställningar som forskningen behandlat och där fokus legat på att förklara prestationsgapet mellan pojkar och flickor.

4

Könsskillnad i skolprestationer – förklaring sökes

4 Könsskillnad i skolprestationer – förklaring sökes

Är det ett problem om flickor har bättre betyg än pojkar när de lämnar grundskolan och gymnasiet? Nej egentligen inte. Men om pojkarnas lägre betyg beror på att de diskrimineras, det vill säga systematiskt missgynnas, att lärarna ger mer tid och ägnar större intresse åt flickorna eller att den pedagogik som används passar flickor bättre än pojkar, kan det vara ett problem. Om det tidigare var rätt vanligt att skillnader mellan pojkar och flickor skulle tolkas utifrån ett biologiskt perspektiv och därför ofta kläddes i biologisk språkdräkt, så verkar senare tiders forskning mer ta fasta på andra faktorer, varav skolans roll är en. I detta avsnitt står det senare i förgrunden.

I en studie på svenska data har också forskarna ställt frågan om *huruvida pojkarna diskrimineras* i skolan eftersom de har lägre betyg.¹ Svaret författarna ger är nej; deras resultat ger inget stöd för att det skulle vara så. De pekar däremot på en annan trolig orsak till att flickor presterar bättre, nämligen det enkla faktum att de anstränger sig mer än pojkarna. Varför de gör det är naturligtvis en intressant fråga som jag återkommer till. I den nämnda studien fann de också att betygsinflationen var betydande men att detta inte påverkade betygsgapet mellan könen.

En annan skolrelaterad förklaring som tilldragit sig forskarnas intresse på senare tid handlar om *lärarens kön*: Är det så att lärare av manskön gynnar pojkar och lärare av kvinnokön gynnar

¹ Hinnerich et al., 2010.

flickor? Att grundskolan sedan länge domineras av kvinnor är inget nytt, men att det förhållandet nu lyfts in i diskussionen som en tänkbar förklaring till pojkars sämre prestationer är nytt. Upprinnelsen till detta var bland annat en amerikansk studie vars resultat uppmärksammades eftersom de pekade på att lärarens kön kunde spela roll. Resultaten indikerade nämligen större positiva effekter på såväl betyg som intresse för ämnet, men också för lärarens engagemang, om lärare och elev hade samma kön.²

Även en studie baserad på svenska data har analyserat detta.³ Resultatet, som avser gymnasieskolan, visar att det finns ett visst samröre mellan flickors betyg och kvinnliga lärare, men forskarna anser inte att de kan säga något om orsakssambandet utan deras sammanfattning är:

We conclude that gender interactions can not explain the gender grade gap in school performance for students of theoretical tracks in Swedish upper-secondary school.⁴

En intressant iakttagelse av författarna är dock att det verkar vara en fördel för pojkar att ha en manlig lärare i ämnet svenska. Varför det skulle vara så är inte självklart men en ledtråd skulle följande kunna vara:

If women and men have different ways of communicating and using the language, it may be beneficial to have a same-sex teacher, especially in a subject that has its focus on writing and expression.⁵

Författarna anser dock inte att deras resultat är av den digniteten att de skulle rekommendera en utbildningspolitik som syftade till större könsbalans i lärarkåren, till exempel i gruppen svensk-lärare:

On the contrary, it seems like teachers' gender have no or little effect on student outcomes.

² Dee, 2007.

³ Holmlund & Sund, 2008.

⁴ Ibid. sid. 50.

⁵ Ibid sid. 50.

Detta behöver inte betyda att lärares kön är helt ointressant vare sig för elevernas prestationer eller för deras intresse och engagemang för skolan och för olika skolämnen, men i stället för kön kan det vara lärarens egenskaper som är avgörande. Orsaken till att flickor med en kvinnlig matematiklärare lyckas bättre än flickor som har en manlig kan alltså inte automatiskt tillskrivas lärarens kön utan det kan lika gärna bero på att den kvinnliga matematikläraren besitter en överlägsen pedagogisk talang som gör att både hennes kvinnliga och manliga elever presterar bra. Saknar hon denna talang är det inte alls säkert att hennes kön kompenserar flickorna på något sätt.

I en annan studie på svenska data, där prestationsskillnader mellan flickor och pojkar i olika skolämnen kopplades till lärarens kön, konstateras följande:

I matematik finner vi att andelen kvinnliga lärare på skolan spelar roll för flickors skolutfall, men i svenska och engelska finns inga statistiskt signifikanta effekter på vare sig testresultat eller betyg.⁶

Detta avsåg de nationella proven. Vad gällde slutbetyg konstaterade författaren att kvinnliga lärare var mindre generösa än manliga när de satte slutbetyg på flickor jämfört med slutbetyg på pojkar.

En annan aspekt, med relevans för könsgapet, som också börjar diskuteras i skolan är frågan om matchning. Att alla anställda inte passar ihop med sina chefer eller kollegor är nog de flesta väl medvetna om i dag. Men hur ser det ut i skolans värld? Stämmer personkemin mellan lärare och elever eller inte? Finns det till och med en mismatch mellan själva skolan och eleven (eller föräldrarna)? Det senare är nytt eftersom möjligheten att välja skola är ny; föräldrar kan numera placera sina barn i den skola de av olika skäl anser vara bäst. Men att söka en perfekt matchning i skolan kan vara mer problematiskt än det är på en arbetsplats, och att en lärare inte passar alla elever är nog snarare

⁶ Lindahl, 2007, sid. 10.

regel än undantag.⁷ Frågan är hur skolan hanterar detta: Vilka resurser och vilken frihet har skolan att agera för att förhindra att en skada uppstår på grund av en dålig matchning?

Insikter om detta betyder bland annat att det har blivit svårare att på förhand identifiera vilka som är mest lämpade som lärare. Det är gymnasiebetygen som avgör vem som kommer in på lärarutbildningen i dag men frågan som många ställer är om detta är det mest relevanta urvalssystemet. I en studie där man analyserade nyblivna lärare utifrån deras avgångsbetyg i gymnasiet kunde man konstatera att manliga lärare med höga gymnasiebetyg skulle vara bra lärare medan att detsamma inte gällde kvinnliga lärare. Slutsatsen blev att det inte går att avgöra hur antagningen till lärarutbildningen borde vara utformad utifrån några enkla kriterier.⁸

Om vi återvänder till frågan om lärarens kön och elevernas prestationer tror jag den i grund och botten utgår från föreställningen att kvinnor skulle ha svårare än män att upprätthålla disciplin i klassrummet och att sätta gränser.⁹ Om så är fallet verkar det i alla fall inte ha betytt så mycket för flickornas kunskapsinhämtning, sannolikt beroende på att de utvecklat andra, kompensatoriska, strategier för att säkra sina egna behov när lärarens uppmärksamhet måste riktas mot pojkarna. De kan exempelvis söka mer individuell hjälp från läraren och vara mer fokuserade på sina frågor, eftersom de är väl förberedda när de får lärarens tid.¹⁰

Föreställningen om *bråkiga pojkar och stillsamma flickor* är dock inte längre lika självklar som tidigare, och detsamma gäller föreställningen om "mjuka" kvinnliga och "hårda" manliga lärare. Det som bidragit till detta är naturligtvis att den pedagogiska processen är radikalt annorlunda i dag jämfört med tidigare.

⁷ Ekonomipriset till Alfreds Nobels minne 2012 tilldelas två forskare, Roth & Shapley, som länge varit sysselsatta med denna typ av problematik. Problemet har också lyfts den svenske forskaren Jonas Vlachos.

⁸ Grönqvist & Vlachos, 2008.

⁹ Detta är ett gammalt argument som skulle motivera varför kvinnliga lärare inte skulle undervisa på utbildningsanstalter för manliga elever.

¹⁰ Bakken et al., 2008.

Omställningen från katederundervisning, som vara den dominerande pedagogiken ända fram till 1960-talet, till den flora av undervisningssätt som fått blomma ut sedan dess är stor. Viss pedagogik har fått större genomslag och varit mer framgångsrik än annan. För barnen har dessa byten sannolikt inte betytt så mycket, eftersom de inte känner till något annat än det som gäller för tillfället, men för lärare och föräldrar kan förändringarna ha betytt mycket.

En annan förklaring till prestationsskillnaden som framförs, också den kopplad till nya sätt att undervisa, är att den nya pedagogiken skulle vara bättre anpassad för flickor än för pojkar. Man brukar tala om en "feminisering" av klassrummet, där inte bara läraren är kvinna utan också pedagogiken är feminiserad.

Att mindre av traditionell undervisning och mer av individuellt, grupp- och projektorienterat arbete skulle gynna flickor mer än pojkar finns det vissa belägg för men forskningen på området är fortfarande begränsad. I en engelsk studie lät man två skolor undervisa i matematik på olika sätt för att se vad pedagogik betyder för pojkars och flickors prestationer. Alla elever testades innan studien startade. Resultaten visade att eleverna generellt sett var duktiga och att det inte fanns någon skillnad mellan flickors och pojkars resultat. När läsåret gått, och efter att de undervisats på olika sätt, deltog eleverna i ett nytt test i form av ett nationellt prov. Resultatet visade att elever som undervisats på ett mer modernt sätt hade de bästa resultaten. Det fanns inte heller några skillnader mellan pojkar och flickor vare sig i betyg eller i engagemang för ämnet. I den skola där man bedrivit mer traditionell matematikundervisning hade flickorna sämre resultat än pojkarna och de var dessutom mindre intresserade av ämnet. För pojkarna var det däremot ingen skillnad, vare sig i betyg eller i engagemang, mellan skolorna.¹¹ Detta resultat fick författaren att dra slutsatsen att orsaken till skillnaden i betyg mellan pojkar och flickor finns att söka i hur undervisningen läggs upp. En annan slutsats av försöket var att sättet att undervisa inte spelar

¹¹ Boaler, 1997.

någon roll för pojkar men stor roll för flickor. Frågan är hur generaliserbart detta resultat är, eftersom det endast avsåg ett skolämne, matematik.

Klassrumssituationen är viktig för inläring och länge ansågs så kallad katederundervisning vara optimal. Den byggde på föreställningen att läraren kunde upprätthålla en strukturerad ordning i klassrummet som ansågs ge eleverna den ro och stillhet som krävdes för optimal inläring. Detta står i bjärt kontrast till den pedagogiska process som inkluderar elever i ett aktivt och kreativt medskapande och medlärande och som därför, åtminstone på ett ytligt plan, kan se mer kaotiskt än strukturerat ut. Det finns viss forskning som pekar på en könsskillnad härvidlag, där pojkar av olika skäl skulle vara mer betjänta av strukturer och tydliga spelregler. Detta är en uppfattning som inte sällan baseras på biologiska skillnader mellan könen. Det kan också finnas skillnader i socialisation mellan könen som skulle kunna stödja en sådan uppfattning, där flickor antas ha lättare än pojkar att anpassa sig, eftersom de sedan tidiga år tränats i socialisation. Detta kan ha gett flickor ett övertag som möjligen gjort det lättare för dem att anpassa sig till nya inlärningsmetoder, vilka de än må vara.¹²

Studier av elevers *motivation* för skolan är vanliga och ett intressant resultat som framkommit när man frågat flickor och pojkar om hur de förklarar sina goda och dåliga prestationer är att vid framgång betonar pojkar:

...mer den inre, stabila och okontrollerbara faktorn begåvning, medan flickor i högre grad anger grad av ansträngning både när de lyckas och när de misslyckas.¹³

Utifrån detta skulle ett enkelt svar på frågan om varför flickor och pojkar presterar olika kunna vara att flickorna anstränger sig

¹² Att skillnader mellan pojkar och flickor i skolan inte är något unikt svenskt har jag nämnt och det gäller också diskussioner om åtgärderna. Professor Wu Bihu, vid Peking University, föreslog nyss att pojkar borde starta skolan två år senare än flickorna på grund av skillnader i deras mentala utveckling (China Daily 2012-10-10). Mogenhetsargument har också förekommit i den svenska debatten.

¹³ Wernersson, 2010, sid. 26.

och de jobbar mer för sina betyg. Att de sedan jobbar mer kan i sin tur bero på deras föreställning om sig själva som mindre begåvade och mindre smarta, till skillnad från pojkarna som inte sällan lever i tron att de är både begåvade och smarta långt utöver vad de faktiskt är. Konsekvenserna av dessa skilda uppfattningar sammanfattas i följande citat:

Paradoxalt nog skulle vi kunna säga att det är just på grund av sin relativa underordning, som flickor får högre betyg i skolan. Man kan uttrycka det som att flickor kompenserar en "brist" de i realiteten inte alltid har (föreställningen om att de inte är logiska och smarta) och därför blir duktigare genom att anstränga sig mer. Pojkar klarar sig inte lika bra därför att de litar på en förmåga (föreställningen att de är logiska och smarta) de inte alltid har. Då tar man skolarbetet mer lättsamt och presterar följaktligen sämre.¹⁴

Det är också möjligt att man här kan hitta upprinnelsen till den så kallade antiplugg-kultur som fått viss spridning i svenska skolor under senare år. Detta fenomen har vi inte talat så mycket om i Sverige men det är inget nytt internationellt. Att det inte diskuterats här kan bero på att jämlikhetstanken länge genom-syrat svensk skolpolitik – att ingen ska lämnas därhän har varit självklart. Att det också finns ekonomiska incitament för elever att vara kvar i gymnasieskolan har också haft sin betydelse.¹⁵ Det tilltagande skolket har dock resulterat i stramare regler som innebär att det i dag är fler som förlorar sitt studiebidrag och då blir också de faktiska, de registrerade, avhoppet fler.¹⁶

I takt med stigande arbetslöshet och osäkerhet om vilka jobb som framtidens arbetsmarknad kommer att efterfråga är risken stor för ytterligare spridning av anti-pluggkulturen och fler avhopp. Att den, än så länge, inte berört så många flickor kan bero på att ett centralt inslag i denna "kultur" är pojkarnas beskrivning av skolan och skolarbetet som en "tjejjgrej" och att

¹⁴ Ibid., sid. 27.

¹⁵ Alla skolungdomar i åldern 16-19 år får idag 1050 kronor per månad (10 månader per år) och utifrån familjens ekonomi kan de dessutom få extra bidrag om maximalt 855 kronor per månad.

¹⁶ Omfattande skolket är sannolikt att likna med avhopp men det är först när studiebidraget dras in som det faktiskt registreras som avhopp.

det är "tjejigt" att plugga. Om pojkarna med detta hamnat i en maskulinitetsfälla, där skola och ansträngning uppfattas som feminina företeelser, är det något som fler än skolan måste ta itu med.¹⁷

¹⁷ Den analys som ligger bakom utbildningsministerns förslag om att införa kortare gymnasieprogram för att motverka att så många lämnar gymnasieskolan utan att ha fullföljt hela utbildningen är därför mycket viktig. Om den inte är vederhäftig nog är nämligen risken stor att en sådan förändring enbart bekräftar en bild av skolan som inte är korrekt och som dessutom kan få långt större konsekvenser än man avsett.

5

Svensk skola – en skola i ständig förändring

5 Svensk skola – en skola i ständig förändring

Betygssystem

Mätning av skolelevers prestationer för att få vetskap om de uppnått uppställda mål eller inte har alltid förekommit och oftast har enigheten om detta varit rätt stor. Frågan om *hur och när* prestationerna ska mätas har det däremot alltid rått delade meningar om – inte så mycket i skolans barndom men desto mer de senaste fem, sex decennierna. Eftersom skillnaderna mellan flickor och pojkar i skolan oftast kommit att handla om deras resultat mätt i betyg ska jag börja med en mycket kort betygs-historisk sammanfattning.

I skolans barndom, under 1800-talet, användes skriftliga skolbetyg från första klass. Betygskalan bestod då av fyra steg, där A var högsta och D lägsta betyg. I slutet av 1800-talet infördes en ny skala i sju steg: A, a, AB, Ba, B, BC och C. Den gällde ända fram till 1962, då den började fasas ut. Debatten om en ny betygsskala hade startat redan på 1940-talet, men det var först när grundskolan infördes som den nya betygsregimen etablerades. De kunskapsrelaterade bokstavsbetygen ersattes då med en relativ betygsskala med siffror från 1 till 5, med 5 som högsta betyg. Beslutet innebar också att betyg i de lägre årskurserna avskaffades.

Den nya betygsregimen innebar inte att betygsdebatten upphörde, snarare tvärtom. Många var nämligen starkt kritiska till det nya systemet och så småningom, 1994, ledde det till att

sifferbetygen ersattes av ett målrelaterat system som varken bestod av siffror eller bokstäver. Betygsskalan omfattade i stället olika steg: icke godkänd (IG), godkänd (G), väl godkänd (VG) och mycket väl godkänd (MVG). I gymnasieskolan används alla fyra stegen mot tre i grundskolan, där det lägsta betyget, IG, inte förekommer. Skriftliga betyg ges inte heller förrän i årskurs 8. Som ett sätt för föräldrar och elever att bli informerade om resultat och prestation fram till dess introducerades obligatoriska kvartssamtal.¹

Nu är emellertid även det betygssystemet på väg att överges. År 2011 tog riksdagen beslut om att ånyo införa bokstavsbedömning, denna gång en sjugradig betygsskala, från A till F, med A som högsta betyg och F som lägsta. Detta påminner om det system som gällde fram till 1962 men det kanske är en tillfällighet. Beslut om att från och med höstterminen 2012 tidigarelägga tidpunkten för första skriftliga betyg, från årskurs 8 till årskurs 6, fattades vid samma tillfälle.²

Man kan sammanfatta svensk betyghistoria utifrån dess varaktighet med hjälp av en enkel figur. I figur 14 framgår att chansen för ett betygssystem att "överleva" avtagit på ett drastiskt sätt sedan det första systemet introducerades på 1800-talet. Det första existerade i närmare 80 år, det andra i 65 år, det tredje i 30 år och det senaste i 17 år; nu återstår att se hur det som nyss satts i sjön kommer att finnas.

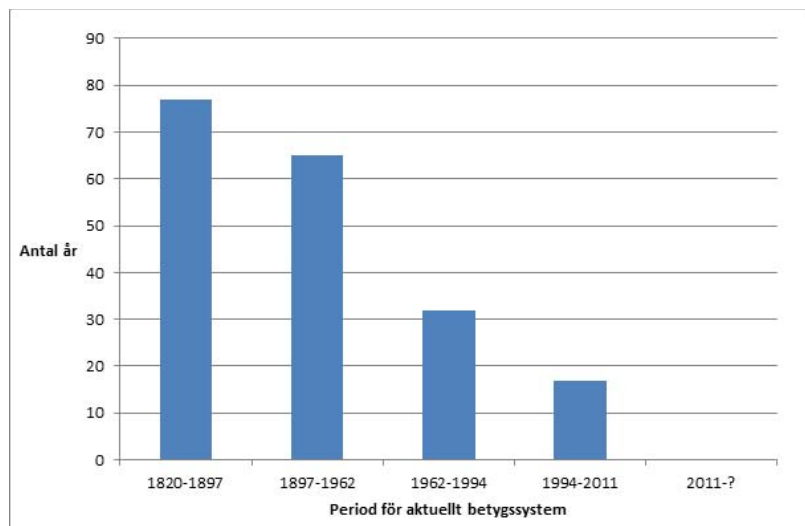
Att skifte av betygsregim försvårar jämförelser *över tid* är lätt att förstå men allvarigare är kanske att det också försvårar jämförelser *mellan generationer*. Jag utesluter inte att det kan råda delade meningar om det senare men jag är rätt övertygad om att föräldrars engagemang för barnens skolarbete och prestationer inte underlättas när de blir varse att deras barn har

¹ Lärarsamtal med elevens föräldrar har gradvis ökat i omfattning allt sedan 1960-talet men blev mer av ett obligatorium i och med betygsskiftet 1994. Numera har också lärare skyldighet att skriva individuella utvecklingsplaner, vilket troligen är avsett som ett sätt att säkerställa korrekt information till föräldrarna men också att mer i detalj kunna följa elevens utvecklingsbana.

² Varje nytt betygssystem har fasats in, vilket innebär att gamla system lever en tid parallellt med det nya innan de upphör helt.

betygsatts eller betygssätts enligt ett annat betygssystem än de själva. Det är med andra ord säkert fler än en förälder som ställt sig frågan vad ett "VG" i dag ska liknas vid/motsvara – ett tidigare "a" eller "AB" eller en "3:a" eller en "4:a".

Figur 14: Betygssystemens "överlevnad" mätt i antal år

Det är inte bara betygssystemen som skiftat över tid utan också *betygens betydelse*. I skolans barndom var de ett intyg på att man dels gått i skola, vilket var mycket viktigt åtminstone fram till 1930-talet, dels uppnått basfärdigheterna. Idag, när skolan är ett obligatorium och analfabetismen är utrotad, är betygens viktigaste uppgift i grundskolan att ligga till grund för ansökan till gymnasieskolan. Betygen i gymnasieskolan skall i sin tur användas för inträde till högskolan. Betygens betydelse har dock naggats något i kanten eftersom det numera finns olika sätt att komplettera otillräckliga betyg. Till gymnasiet exempelvis får nästan alla tillträde idag tack vare de individuella eller specialutformade program som skapats. Till universitet och högskola

har man, tidigare i alla fall, kunnat ta sig om man tillhört en speciell kvotgrupp, och numera är det många som kompletterar otillräckliga betyg med det resultat de erhållit från högskoleprovet.³

Betyg finns också i högskolan och vid universiteten men där är betygsskalan kortare med två eller tre steg, men eftersom betyg sällan används vid ansökan till anställningar (undantaget forskarutbildningar) har de inte samma betydelse som i grund- och gymnasieskolan. Visst finns det arbetsgivare som kan lägga viss vikt vid om slutbetyget i ett visst examinationsämne är G eller VG men oftast är det själva examensbeviset som är det centrala för en anställning.⁴

Läroplaner

Syftet med en läroplan är att den ska ange de värden som skolan ska bygga sin undervisning på, de mål som ska genomsyra undervisningen och de mål eleverna ska nå i olika skolämnen. Läroplanernas innehåll och utformning kan vara mer eller mindre detaljerade och innehålla både stora och små förändringar. Det är dock i huvudsak ett dokument för lärare och andra som arbetar i skolan att använda och förhålla sig till. Läroplansdiskussionerna rörer, till skillnad från betygsdebatten, därför oftast litet intresse utanför skolans värld.

Ett exempel på en förändring som dock väckte ett större intresse bland allmänheten var när läroplanen 1962 skulle ersättas med en

³ År 1977 introducerades högskoleprovet i begränsad omfattning. År 1991 infördes nya regler för antagning till universitets- och högskolestudier där behörighet från gymnasiet alltid krävdes men den kunde kompletteras med resultat från högskoleprovet. Vilket resultat från högskoleprovet som krävs varierar naturligtvis mellan de olika utbildningarna beroende på söktryck med mera.

⁴ Det pågår sedan en tid tillbaka diskussioner vid de olika svenska universiteten att införa ett europeiskt betygssystem, *European Credit Transfer System* (ECTS), som är en sjugradig betygsskala från A till F. Det är dock frivilligt och så vitt jag vet är det än så länge enbart ett fåtal som infört detta. Om betygsändringen sedan är ett svar på ett önskemål hos svenska arbetsgivare eller om det är ett sätt för universiteten att kunna jämföra kunskaper mellan studenter som kommer från olika länder är svårt att veta i dag.

ny Lgr69. Den innebar nämligen att kristendomskunskap som skolämne skulle ersättas med ett nytt skolämne religionskunskap. Motståndet mot förändringen, både i och utanför kyrkans värld, var stort men trots en omfattande debatt och ett stort engagemang för frågan kom kristendomskunskap att försvinna från skolschemat.

Efter läroplanerna 1962 och 1969 kom Lgr80, vilken också kom att kallas SIA-skolan,⁵ eftersom den syftade till att skoldagen skulle integreras och utgöra mer av en helhet – inte bara innehålla undervisning. Lgr80 fick ett mycket blandat mottagande, åtminstone i lärarkåren. Den ersattes i början av 1990-talet av Lpo94 som revolutionerade skolans organisering i och med att den öppnade möjligheten för föräldrarna att fritt välja skola till sina barn.⁶ Därmed var också grunden till friskolereformen lagd. Ur detta har sedan ett mer omfattande intresse bland privata aktörer att driva skolor växt fram. Ett intresse som av vissa kritiserats för att vara osunt därför att det drivs av vinstintresset medan andra menar att det, ur skattebetalarnas synvinkel, är kostnadseffektivt att skolan bedrivs på villkor som är mer marknadsmässiga. Lpo94 har nyligen ersatts av Lgr11, som beslutades så sent som 2010 och togs i bruk läsåret 2011/12.

Läroplanerna i gymnasieskolan som tillkom i början av 1970-talet har än så länge varit färre än i grundskolan. Den första kom 1970, därefter kom Lpf94, som gällt fram till år 2011 då även gymnasiet fick en ny läroplan, Gy2011.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det under de senaste 50 åren varit *täta byten* av både betygssystem och läroplaner. I grundskolan har det funnits fem läroplaner sedan 1962 och medan överlevnaden för en betygsregim blivit allt kortare verkar det omvända gälla för en läroplan. Det senare kan dock vara en synvilla eftersom läroplansdiskussioner pågår ständigt. Läroplanens omfattning skiftar dessutom. Den läroplan som skolan just lagt bakom sig var förhållandevis komprimerad, sannolikt

⁵ SIA – skolans inre arbete.

⁶ Vid denna tidpunkt övergick också huvudmannaskapet för skolan från staten till kommunen.

för att markera att skolans arbete inte skulle detaljregleras. Baksidan av detta visade sig dock bli *minskad likvärdighet*. När lärare på enskilda skolor och i olika regioner ska *tolka läroplanen* finns nämligen en risk, oavsett lärarnas professionalitet, att tolkningarna blir olika och då kan skolans likvärdighet minska.

Skifte av betygsregim och byte av läroplan må vara skolpolitiska förändringar som påverkar skolan, elever, lärare och föräldrar på olika sätt, men det som i historiens ljus kan komma att framstå som den riktigt stora förändringen i skolans värld är 1990-talets skifte i skolans huvudmannaskap och det som följde med det.⁷ Möjligheten att välja skola, att starta friskolor och driva skolor i privat regi, i vinstsyfte, har både risats och rosats bland medborgarna. Vad förändringarna betytt för elevers prestationer och engagemang för skolan vet vi mindre om. Utifrån den statistik som presenterades i kapitel tre förefaller dock både kunskapsnivå och betygsgap mellan flickor och pojkar vara relativt opåverkade av de förändringar som skett. Men här måste naturligtvis mer forskning till för att vi skall kunna veta exakt vad som hänt, eller inte hänt.

Att jag här ägnat tid åt att mycket kort beskriva den moderna skolhistorien utifrån de sista decenniernas täta byten av betygssystem och läroplaner beror på min övertygelse om att detta har påverkat eleverna. Att en skola i *ständig förändring* påverkar lärarnas arbete bör knappast överraska någon och inte heller att det påverkar föräldrarna och deras engagemang för skolan. Hur detta i sin tur når eleverna vet vi mindre om, men så här långt och utifrån prestation, betyg och intresse för skolan verkar det som om flickorna klarat sig bättre än pojkarna. I rapportens avslutande kapitel ska jag diskutera varför jag tror det är en viktig pusselbit för att förstå varför vi har ett könsgap i skolan i dag. Men innan jag gör det ska jag göra en kort utvikning mot arbetsmarknaden. En viktig fråga är nämligen om det könsrelaterade utbildnings- och betygsgapet avsätter några spår på arbetsmarknaden.

⁷ Förslag om att låta staten återta huvudansvaret för skolan finns men det betyder inte att utrymmet för privata skolalternativ minskar – kanske snarare tvärtom.

6

Från skolan till en mer jämfäställd arbetsmarknad

6 Från skolan till en mer jämställd arbetsmarknad

I den deskriptiva analysen har vi inte bara konstaterat att flickor har högre betyg än pojkar i både grund- och gymnasieskolan utan också att deras övergångsfrekvens till universitet och högskola är högre. Det senare är, om inte helt så delvis, en konsekvens av det tidigare. Det är också vid dessa övergångar betygen betyder mest. När det sedan är dags att ta steget ute i arbetslivet har visserligen den direkta betygseffekten klingat av men det ska inte tolkas som att deras betydselse förminskats.

Kan man då uttala sig om huruvida flickornas tidiga betygs- och utbildningsmässiga övertag gentemot pojkarna satt några spår på arbetsmarknaden? Något enkelt svar på den frågan finns inte utan här måste separata delar av arbetsmarknaden granskas närmare och en del som många finner speciellt intressant är den som handlar om arbetsmarknadens könssegregering. Om flickors högre betyg inneburit att de sökt utbildningar som minskat mansdominansen i olika yrken bör också arbetsmarknadens könsuppdelning ha påverkats.

Ett sätt att mäta det är att beräkna ett så kallat segregerings-index. Som framgår av tabell 2 har detta index fallit under en längre period – inte på något dramatiskt sätt men det har dock minskat, vilket här tolkas som att könssegregeringen på arbetsmarknaden har minskat.¹ Att index är lägre bland yngre än

¹ Det index som redovisas i tabellen kan tolkas som att 1997 skulle 63 procent av kvinnorna totalt sett ha behövt byta yrke för att deras fördelning på de olika yrkena skulle vara densamma som för männen det året. År 2010 var motsvarande siffra 56 procent.

bland äldre är naturligtvis speciellt viktigt eftersom det är den förändringen som får effekt på lång sikt.

Tabell 2: Segregeringsindex i olika åldersgrupper, 1997–2010

	Totalt	16–34 år	35–49 år	50–64 år
1997	62,9	58,9	64,0	70,0
1998	62,1	57,6	63,7	69,3
1999	60,9	56,0	63,0	68,2
2000	60,4	55,5	62,8	67,4
2001	59,6	55,2	61,0	67,5
2002	59,2	54,8	61,0	66,5
2010	55,9	51,1*	55,7	62,5

*2010 omfattar åldersgruppen 20–34 år.

Källor: SCB, Ekonomisk jämställdhet 2012-06-13; Löfström, 2004, sid. 79.

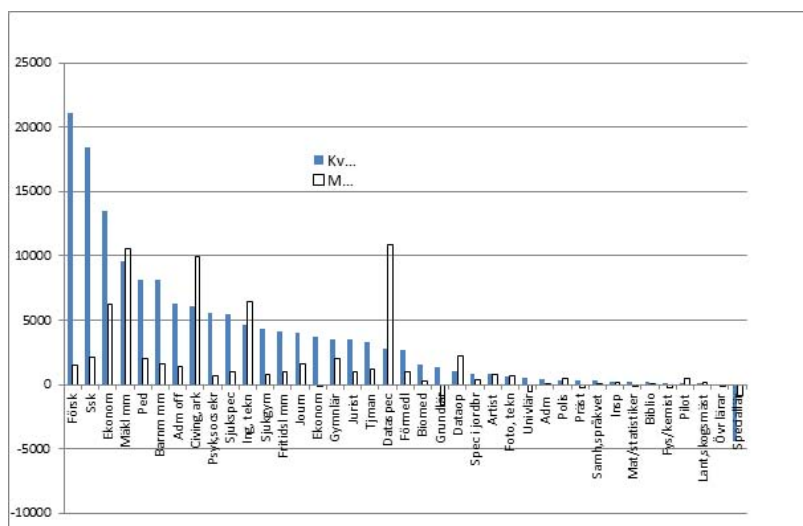
Att könsuppdelningen inte minskat mer beror framför allt på två saker. För det första har många av de yrken som kvinnorna sökt sig till vilka tidigare nästan helt dominerades av män inte så många utövare och då blir genomslaget på index begränsat.² För det andra är det fortfarande mycket få män som söker sig till yrken som är dominerade av kvinnor; det krävs betydligt fler män i de stora kvinnodominerade yrkesgrupperna för att vi ska kunna tala om en verklig integrering på arbetsmarknaden. Utifrån detta kan man säga att trots kvinnors betygsmissiga övertag, trots deras större utbildningsintresse och trots att de lyckats ta sig in på flera av männens domäner, så har detta inte mer än marginellt påverkat könsbalansen på arbetsmarknaden. Det betyder inte att den uppnådda effekten ska underskattas men för att det ska ske någon mer påtaglig förändring måste

² Psykolog- och juristyrkena kan tjäna som exempel, där dessa så sent som på 1960-talet var helt dominerade av män. I dag är cirka 75 procent av psykologerna och fler än 50 procent av juristerna kvinnor.

männens inkomst på kvinnors del av arbetsmarknaden bli mycket större.

Segregeringsindex i tabell 2 avser *hela* arbetsmarknaden. En klarare bild av hur utvecklingen varit i de yrken som kräver högre utbildning, det vill säga där man kan anta att betygen verkligen spelar roll, får vi i nedanstående figur.

Figur 15: Förändring i antal anställda kvinnor och män (16–64 år) i olika yrken, 2001–2010

Anmärkning: Samtliga yrken kräver minst en 3-årig eftergymnasial utbildning. (Se appendix för förkortningarna.)

Källa: SCB, Arbetsmarknadsstatistik.

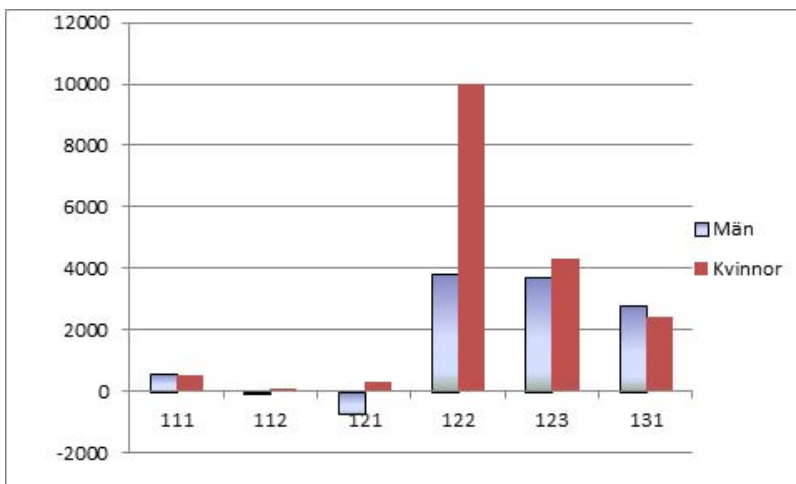
Figuren visar hur antalet anställda kvinnor och män med minst 3-årig eftergymnasial utbildning ökat, eller minskat, i olika yrken under perioden 2001–2010.³ Totalt handlade det om en ökning av antal anställda i dessa yrken med cirka 200 000 personer. Av

³ Yrken på 3-siffernivå i enlighet med SCB:s yrkeskodning; samtliga yrken i figuren tillhör grupp 2 eller 3 (se bilaga).

dessas var 68 procent kvinnor och 32 procent män, vilket i sig är ett tecken på att kvinnors intresse för högre utbildning har avsatt spår. Antalet kvinnor ökade substantiellt i hälften av yrkena. Spridningen var dock stor. Den största ökningen registrerades i förskollärar-, sjuksköterske-, ekonom- och mäklaryrkena (10 000 eller fler). För männen var ökningen mer måttlig utom i mäklar-, civilingenjörs- och dataspecialistyrkena. Visserligen är det fortfarande så att kvinnoyrkena attraherar flest kvinnor men icke desto mindre kan vi konstatera att kvinnor ökar i alla typer av yrken.

En kategori som brukar tilldra sig speciellt intresse när skillnader mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden diskuteras är chefskategorin. Frågan är hur den förändrats under det senaste decenniet. I figur 16 redovisar jag den antalsmässiga ökning som skett i de sex olika chefskategorierna som SCB använder.

Figur 16 Förändring i antal anställda kvinnor och män (16–64 år) i olika chefskategorier 2001–2010, samtliga med minst en 3-årig eftergymnasial utbildning

Källa: SCB Arbetsmarknadsstatistik.

Anmärkning: 111 högre ämbetsmän och politiker; 112 chefstjänstemän i intresseorganisationer; 121 verkställande direktörer; 122 drift- och verksamhetschefer; 123 chefer för särskilda funktioner; 131 chefer för mindre företag och enheter.

Det totala antalet chefer ökade från cirka 50 000 till 80 000 under perioden 2001-2010, och andelen kvinnor i gruppen steg under samma period från 31 till 42 procent. Av figuren framgår att den största ökningen av antalet kvinnor skedde i gruppen drift- och verksamhetschefer (122). Det innebär att antalet kvinnor nästan tredubblades i gruppen, från 6 000 till 16 000, vilket inneburit att kvinnorna numera utgör en majoritet bland drifts- och verksamhetscheferna. Antalet kvinnliga chefer för särskilda funktioner (123) har nästan fördubblats men den kategorin, liksom övriga chefskategorier, domineras fortfarande av män.

Kontentan av dessa förändringar är att männens dominans inom chefskategorin som helhet brutits men fortfarande råder stor obalans mellan kategorierna.

Att kvinnorna numera utgör merparten bland drift- och verksamhetscheferna kan ändå visa sig vara det genombrott som krävs för en mer långsiktig förändring men osäkerheten kring detta är stor. En omständighet som pekar på det är att antalet chefsposter ökade på ett markant sätt under den aktuella perioden vilket sannolikt inneburit mindre konkurrens mellan kvinnor och män och därför också mindre undanträngning av män. Vad som kommer att ske när antalet chefsposter inte längre ökar på samma sätt är därför svårt att sia om.

Sammanfattningsvis vill jag utifrån denna mycket översiktliga presentation av hur arbetsmarknaden ser ut i dag påstå att det könsrelaterade utbildnings- och betygsgapet också satt spår på arbetsmarknaden. Exakt hur orsakssambanden ser ut måste dock analyseras närmare. Det jag pekat på här kan möjligen kallas indicier, det vill säga tala för att prestationer och intresse i skolan också har betydelse för utfallet på arbetsmarknaden.

Könssegregeringen på arbetsmarknaden har fortsatt att minska, vilket nästan helt och hållet beror på kvinnors inträde på många olika mansdominerade områden. Kvinnor har ökat i alla yrken som kräver någon form av högre utbildning – fortfarande mest i så kallade kvinnoyrken men ökningen i de mans-

dominerade yrkena är påtaglig. Männens bidrag till en mindre könsuppdelad arbetsmarknad är däremot fortsatt magert.

Den sista indikatorn jag använde som mått var kvinnornas insteg på olika chefspositioner, där andelen kvinnor i chefskategorin som helhet ökade med 11 procentenheter till 42 procent under 2000-talet. Det gör att den kategorin därmed är jämställd,⁴ och att antalet kvinnor och män varierar i de olika chefsbefattningarna får inte förta intrycket av att detta kan vara en mycket betydelsefull förändring som kan få långtgående konsekvenser för hur framtidens arbetsmarknad kan komma att gestalta sig.

Det är naturligtvis många olika faktorer som spelar in vid anställningar och befordran men utifrån det vi konstaterat här förefaller det som om många kvinnor lyckats positionera sig utifrån prestationer och intresse för högre utbildning. Det utesluter dock inte att överutbildning kan förekomma, det vill säga att många kvinnor inte får användning för sin fulla kapacitet. Här krävs mer forskning eftersom de långsiktiga konsekvenserna av detta kan bli stora. Är konsekvenserna negativa och innebär att en allt större grupp flickor ur kommande generationer, i likhet med många pojkar i dag, förlorar intresset för skolan med fallande kunskaper som följd kan skadan vara irreparabel.

⁴ Den gängse definitionen på jämställdhet är 40–60 %.

7

Diskussion och några förslag

7 Diskussion och några förslag

Förändring eller stillastående

I kapitel 4 och 5 gjorde jag en mycket kort och översiktlig presentation av vilka förändringar som skett i den svenska skolan, vad gäller byten av *läroplaner* och av *betygsregimer* de senaste 50 åren. Kontentan av beskrivningen var att det hänt väldigt mycket på kort tid. Man skulle nog kunna påstå att svensk skola befunnit sig i ständig förändring sedan 1960-talet och dessutom verkar förändringshastigheten ha tilltagit under senare tid.

Att samhällen förändras är en naturlig ordning, men det betyder inte att alla planerade förändringar genomförs vid optimala tidpunkter eller på ett optimalt sätt. En del institutioner, varav skolan kan vara en, kanske kräver längre perioder av relativt stabila spelregler för att fungera bra. Sker förändringarna i skolan på vetenskaplig grund borde det borga för en viss ”långsamhet” eftersom forskning tar tid men ibland sker förändringar så fort att någon djupare analys knappast kan ha förekommit.

Hur kan då ett stort omvandlingstryck i skolan kopplas till det könsrelaterade prestationsgapet? En hypotes är: *Flickor är bättre än pojkar på att hantera täta förändringar i skolan.* Deras prestationer påverkas helt enkelt mindre av hur skolan är organiserad medan pojkar antas vara mer betjänta av tydliga och stabila spelregler, det vill säga mindre förändring, för att prestera bra. Hur ett byte av läroplan exakt påverkat könsgapet kan vara svårt att mäta eftersom det omfattar så många olika delar i

skolan, men vad gäller skifte i betygssystem bör man i alla fall kunna spekulera.

En indirekt påverkan på könsgapet skulle kunna uppstå om *täta skiften av betygssystem bidrar till att undergräva föräldrars engagemang för sina barns skolarbete*. Det kan låta trivialt, men att inte "förstå" sina barns betyg, därför att man själv som förälder betygsatts enligt ett annat system, kan leda till en frustration som i sin tur kan övergå i negativa attityder och uppgivenhet gentemot skolan, vilket får återverkningar på barnens skolarbete. Att pojkar skulle påverkas mer än flickor beror på att de i genomsnitt antas vara mer beroende av föräldrars hjälp för sitt skolarbete men naturligtvis också på att de har lägre betyg än flickor.¹

En invändning man kan ha mot detta resonemang är att betyg kommer så sent under skoltiden (i årskurs 8) att det knappast spelar någon större roll för kunskapsinhämtningen. Det är förvisso sant men fortfarande återstår ett par terminer i grundskolan och sedan följer gymnasieskolan. Här blir det naturligtvis intressant att se vad en tidigareläggning av tidpunkten för första betyg (årskurs 6) kommer att betyda i sammanhanget; det är möjligt att den "betygschock" som en del föräldrar får av sena betyg kan lindras när barnen får skriftliga betyg tidigare. Den stora "vinsten" av det skulle kunna vara att föräldrarna hinner lära sig det betygssystem som gäller för deras barn och att deras engagemang för barnens skolgång på så sätt kan förbli intakt och kanske till och med kan öka.

Utifrån den stora omvandling som skett i skolan borde den huvudhypotes jag har formulerat, att *flickor klarat sig bättre än pojkar*, bli föremål för en mer ingående analys. Att flickor klarat förändringarna bättre avläses förutom i deras prestationer och betyg också i deras intresse för vidare studier. Om det sedan beror på att flickor är mer förändringsbenägna i allmänhet eller har strategier för att hantera ombyten oavsett i vilken riktning

¹ Se till exempel Sjögren, 2010, för en analys av hur betygssystemets utformning kan påverka olika grupper.

skolan går måste naturligtvis undersökas närmare. Det är också möjligt att flickors incitamentsstruktur gett tidiga insikter om att skolprestationer och resultat också är *viktiga för stunden*, eftersom de utgör ett viktigt etappmål på väg mot det långsiktiga målet.

För de pojkar som har en mer diffus bild av vad de vill bli kan däremot motivationen för skolarbetet påverkas negativt av ständiga förändringar. Skulle de dessutom ha invaggats i en föreställning om att det ändå kommer att "ordna sig" kan skolarbetet lätt bli nedprioriterat. Detta är en inställning som inte behöver vara helt osann, i alla fall inte om man ser hur arbetsmarknadens "könskodade" belöningsystem ser ut.

Feminin eller maskulin skola – spela roll?

Skolan må ha genomgått stora förändringar sedan 1960-talet men det har inte på något sätt rubbat lärarkårens könssammansättning. Kvinnorna har alltid dominerat förskolan och grundskolan och numera utgör de också merparten i gymnasieskolan. Trots skolans "förnyelse", och trots uttalade ambitioner att höja mansandelen, är könsmönstret i stort sett oförändrat.

Forskare som analyserat vad det betyder för prestationerna att lärare och elev är av samma kön har endast funnit ett svagt stöd för uppfattningen att flickor gynnas av att det är många kvinnor i skolan. För enskilda ämnen, till exempel att pojkar skulle vara mer betjänta av att ha manliga modersmålslärare och flickor kvinnliga matematiklärare, har visserligen vissa resultat varit tydligare men man har samtidigt understrukt att dessa resultat inte kan generaliseras.²

Men om lärarens kön inte spelar roll, kanske det mer handlar olika inlärningsprocesser? Dessa kan naturligtvis ha präglats av att kvinnorna varit så många men objektivt sett finns det faktorer som talar mot detta. Sedan 1960-talet har skolan varit

² Se till exempel Majzub & Rais, 2010; Holmlund & Sund, 2008; Lindahl, 2007.

inriktad mot ett mer demokratiskt och inkluderande arbetssätt, mer av könsblandade lärarlag och inte minst mer teknik-användning. Speciellt det sistnämnda gör att feminiseringsargumentet kan ifrågasättas; den hypotes som borde testas borde därför snarare vara den omvända.

Det finns ingen period i vår skolhistoria där skolan så snabbt tagit till sig en teknik som stått så i samklang med en specifik elevgrupps intressen, preferenser och prioriteringar som den vi levt i under de senaste 20–25 åren. Skolans snabba teknik-anpassning vad gäller datorer har varit enastående och det är i dag väl känt att pojkar från första stund uppvisade mycket större intresse för detta än flickorna. Om man skulle sätta en könsetikett på dagens skola bör den därför snarare vara ”maskulin” än ”feminin”. Det beror inte bara på att skolans fokus på teknik är så tydligt utan också på att datorerna medfört att kunskaper, som flickor var speciellt duktiga på, blivit obsoleta.

Vilken påverkan har då denna teknifiering och ”maskulinisering” haft på könsgapet? Det enkla svaret är: Ingen alls. Pojkarnas prestationsnivå har inte i något avseende närmat sig flickornas under denna tid. Varför det är så borde snarast bli föremål för analys.

IT-skolan – pojkarnas försuttna chans?

När den nya tekniken introducerades i skolan var reportagen och berättelserna många om hur unga pojkar i 10–12-årsåldern fick bistå klassläraren och ibland ta över lektioner när läraren gått bet på att lösa ett problem. Ibland kunde det hända att pojkar fick både introducera och handleda grupper av lärare (noviser) i konsten att hantera en dator. Detta var i många fall rörande och söta historier men det berättade också något annat mycket allvarligare: *För första gången introducerades ny kunskap i skolan där det inte var självklart att det var de vuxna, vare sig lärare eller*

föräldrar, som "ägde" kunskapen, det vill säga kunde mer än eleverna.

Det går kanske inte att generalisera utifrån detta men det försprång många elever kom att få gentemot en stor del av lärarkåren och vuxenvärlden i stort kan ha fått mer långtgående konsekvenser än man velat erkänna. En intressant fråga med speciell bäring på könsgapet och pojkarnas roll är: Innebar den snabba och massiva IT-introduktionen i skolan att elevers förtroende, eller respekt, för lärarna minskade med negativa konsekvenser för deras skolarbete? Vidare kan man fundera över om den ökade datoranvändningen skapade en undanträngnings-effekt som innebar att utrymmet för annan kunskapsinhämtning påverkades negativt, vilket skulle kunna förklara att kunskapsnivån fallit. En sammanfattande hypotes att testa skulle kunna formuleras sålunda:

Tekniksprånget i skolan, som inleddes på 1990-talet och fullföljdes på 2000-talet, har varken höjt kunskapsnivån eller minskat gapet mellan flickor och pojkar. Pojkarnas datorintresse vitaliserade sannolikt deras intresse för skolan men lika snabbt som det flammade upp, lika snabbt verkar det ha kommit av sig. De bakomliggande orsakerna till det måste analyseras närmare.

Att pojkar och flickor numera är lika flitiga och kunniga användare av IT är väl känt men också att de använder den på olika sätt. Om man vill hårdra skillnaden skulle man säga att datorn är ett verktyg för flickorna medan den kommit att bli mer av en leksak för pojkarna. Om detta är en korrekt beskrivning betyder det att flickors sätt är mer förenligt med skolans arbete och pojkarnas mer avpassat för fritiden – och med detta försvann sannolikt chansen att ökad datoranvändning skulle kunna leda både till höjd kunskapsnivå och minskat könsgap i framtiden.

Det eviga – läsa, skriva, räkna!

IT-kunnande och datoranvändning är framtidens verktyg – om detta råder det i dag närmast total enighet. Svensk skola har hela tiden haft höga ambitioner här och att ligga i fronten har därför varit självklart. Men frågan som det bör vara dags att ställa, efter de cirka tjugo år som gått, är om kostnaden i ett bredare perspektiv stått i proportion till vad man uppnått och ville uppnå. Om det är så att läskunnighet och läsförståelse fått stryka på foten och den allmänna kunskapsnivån fallit bör tid för reflektion utverkas. Om målen inte nåtts behöver det inte bero på en mer frekvent datoranvändning i skolan men datorn måste inkluderas som en av pusselbitarna i den analys som måste komma till stånd för att få klarhet i varför många barn läser mindre och förstår mindre i dag, jämfört med för 20–30 år sedan.

Forskningen har en hel del att bidra med här. När skolan misslyckas med sin uppgift att lära ut fullständiga baskunskaper brukar förlorarna vara lätta att identifiera, eftersom många kommer från hem med liten studie- och läsvana eller begränsade ekonomiska resurser. Jag utesluter inte att ytterligare en kategori snart kan komma att läggas till denna grupp: barn, varav pojkarna är i majoritet, som fått ägna alltför mycket tid åt sin ”leksaker” i stället för åt det skolverktyg som datorn var ämnad att vara – i skolan i alla fall. Om det sista vet vi ännu mycket lite.

Forskare har visat att barn som klarar skolan de tidiga skolåren också kommer att klara sig längre upp i åldrarna. De som studerat effekterna på ännu längre sikt, när barnen är vuxna (30–40 år), har funnit att det är bra skolresultat i tidiga år, oavsett barnens familjebakgrund, som gett dessa förutsättningar. De får inte bara god avkastning på lång sikt utan det hindrar också många från att hamna i utanförskap. Eftersom pojkar, statistiskt sett, fortfarande löper större risk än flickor att hamna i olika former av utanförskap är investeringar i tidiga år viktiga både för att minska risken för att hamna i utanförskap och för att minska gapet mellan flickor och pojkar. Den enkla slutsatsen av

ovanstående resonemang är naturligtvis att *av skolans resurser borde en mycket stor del gå till grundskolan.*

Hur stora ekonomiska och personella resurser ett utanförskap slukar är lätt att beräkna. Skulle dessa i stället investeras i skolans tidiga år skulle det göra nytta för både flickor och pojkar. Att vara pojke (eller flicka) och vid 11–12 års ålder inte kunna läsa, skriva eller räkna på ett tillfredsställande sätt kan bara ses som ett kapitalt misslyckande för skolan.

Vad ska man då satsa resurserna på, för att försäkra sig om att alla barn nått dit de ska när de lämnar skolan? På det brukar ofta standardsvaret vara mindre klasser och/eller fler lärare per klass. Detta är inget nytt utan har länge varit föremål för diskussion men oftast har förverkligandet av önskemålen stupat på bristande ekonomiska resurser. Forskningen har dessutom inte kunna ge några entydiga svar på vad mindre klasser betyder för elevernas kunskapsinhämtning. Ingen förnekar att mindre klasser oftast är bättre än större. men ställs kostnaden för det mot den "vinst" man får, mätt i till exempel bättre elevprestationer, är det inte alltid säkert att vinsten är tillräckligt stor för att motivera mindre klasser.

Ett annat skäl till att forskningen inte kunnat lämna entydiga besked om detta är att många olika faktorer är involverade, när man ska analysera effekter av olika klasstorlek. Det handlar exempelvis inte bara om antalet barn i klassrummet utan också om *vilka* barnen i klassrummet är. Det kan gå alldeles utmärkt med stora klasser om alla elever är begåvade och disciplinerade och om läraren är kunnig och entusiasmerande, medan mycket små klasser inte alls är en garanti för höjd kunskapsnivå om eleverna samtidigt bär på en komplex problembild.

Just nu, om jag tolkar de politiska vindarna rätt, förefaller det finnas ett intresse för mindre klasser, åtminstone i de lägre stadierna. Att det är ett krav som kan tillfredsställa både föräldrar och lärare är troligt men om det finns ny forskning som stöder detta är mer osäkert. Sett utifrån hur pedagogiken utvecklats, från kateder till mer individanpassad undervisning och mer samspel mellan lärare och elev, kan man ändå vara för-

vånad över att klasstorleken så länge i stort sett varit oförändrad. Paradoxalt nog kan det frekventa datoranvändandet i klassrummen bli det som kan komma att tvinga fram en minskning i klasstorlek. Det handlar inte bara om att läraren ska ha möjlighet att kontrollera alla elevers datorskärmar i klassrummet och kunna bedriva en effektiv undervisning med datorn som ett skolverktyg utan också om att garantera att barnen får de basala färdigheterna i läsning, skrivning och räkning.

Läroarutbildning och kompetenshöjning

Att minska klasstorleken är som nämnts ovan inte billigt. Fler klassrum och fler lärare behövs och om det förra går att ordna relativt snabbt kan det senare vara mer problematiskt – dels för att det tar mellan fyra och fem år att utbilda en lärare i dag, dels för att intresset för läraryrket minskat dramatiskt under senare tid. Det senare har uppmärksammats, men långt ifrån tillräckligt med tanke på de långsiktiga konsekvenser det får om inte den negativa trenden vänds snart.

Vad kan man då göra? Jag har identifierat tre möjligheter som skulle kunna göra skillnad men observera att den ena utesluter inte den andra.

Den första, och troligen också den svåraste, handlar om att *läroarutbildningen borde kortas till förmån för återkommande och gedigna (längre) kompetensutbildningar*. Introduktionen av IT i skolan är bara ett exempel som visar på nödvändigheten av det senare. En kortare läroarutbildning skulle kunna attrahera flera studenter och redan verksamma lärare skulle kunna stimuleras av återkommande kvalificerad vidareutbildning. Det senare anser jag dessutom ligger väl i linje med de förslag som finns om att införa en karriärstege för lärare.

Den andra möjligheten handlar om att skapa en helt ny lärarkategori: *läroarassistenten*, vars huvuduppgift är att bistå ordinarie lärare i klassrummet. Med en läroarassistent kan dessutom behovet av mindre klasser minska. Det senare kan, om man

så vill, därför ses som ett ”billigare” alternativ jämfört med delade klasser och nyanställningar av lärare. Utbildningen till lärarassistent ska naturligtvis med enkelhet kunna byggas på till en fullständig lärarutbildning. Lärarassistent kan därmed ses som ett slags ”prova på”-tjänst, och i en tid när söktrycket till lärarutbildningen är lågt och osäkerheten kring läraryrket är stor kan ”prova på”-argumentet vara nog så viktigt för att denna möjlighet ska vara värd en närmare undersökning.

Den tredje handlar om *lärarrekratering*. Hur ska pojkar och flickor, unga män och kvinnor, förstå att de är väl lämpade att bli lärare? I skolans barndom, vid sekelskiftet 1800–1900, rådde stor lärarbrist i Sverige och då skedde aktiv rekrytering inte sällan när ungdomarna konfirmerades. I dag är det få som konfirmeras men nästan alla ungdomar går i gymnasieskolan. Kan man tänka sig att redan där påbörja en aktiv rekrytering genom att påtala för ungdomar att de har ”det” – det vill säga passande egenskaper för att bli bra lärare? Att bli lärare handlar nämligen inte bara om bra betyg.³

För att en rekrytering ska lyckas så tidigt, är det dock lämpligt att se över vad man har att erbjuda. Vid förra sekelskiftet handlade det mycket om ungdomarnas brist på ekonomiska resurser för att studera men tack vara lån och bidrag från kommunen blev det möjligt för en del att studera till lärare. Frågan är vad skolan eller kommunen skulle kunna erbjuda i dag.

Arbetsgivarna och könsgapet

Så länge arbetsmarknaden fortsätter att vara strukturerad efter kön vad gäller lön, karriär och yrkesstratifiering signalerar den något som pojkar och unga män kan tolka som att det inte är nödvändigt att prestera i skolan – *det ordnar sig ändå*. En grupp som bidrar till att en sådan föreställning kan få spridning är

³ Se till exempel Staiger & Rockoff, 2010, Åman, 2011 samt Grönqvist & Vlachos, 2008.

naturligtvis arbetsgivarna. De är de som anställer, belönar och befordrar.

Är bilden att "det ordnar sig" korrekt har arbetsgivarna en hemläxa att göra. Flickor och kvinnor som presterar bra måste också premieras för det. Detta är även viktigt ur pojkarnas/männens perspektiv eftersom det för många kan innebära att en "ond cirkel" bryts där skolan är kraftigt nedprioriterad och en anti-pluggkultur i stället fått breda ut sig. Att påpeka arbetsgivarnas del i detta är viktigt, eftersom de är de enda som kan se till att kvinnor blir *vinnare även utanför skolan*. Om kvinnor får ett kvitto på att skolarbete faktiskt lönar sig kommer också pojkarna att få incitament att prioritera skolan och bryta med den anti-pluggkultur som just nu har en tendens att sprida sig till allt fler.

Familjen – alltid viktigast

När man tar del av forskningen inom skolområdet slås man av hur stort detta forskningsfält är men också av hur ofta resultaten pekar åt olika håll. Det ger naturligtvis en förklaring till varför skoldebatten är spretig och sällan leder till konsensusbeslut. Det finns snart sagt hur många åsikter som helst om skolan, och så länge forskningen inte kan leverera entydiga svar kommer debatten att fortgå. Det finns dock ett undantag från detta och det gäller familjens roll. Den socioekonomiska bakgrundens betydelse för skillnader i barnens skolprestationer och betyg har varit, och är fortfarande, mycket central.⁴ För att mildra de negativa konsekvenser som detta kan få för barns skolprestationer har olika kompensatoriska satsningar och resurser tillskapats.

Färsk forskning från USA pekar på att värdet av ekonomiskt stöd till barnfamiljer som lever under en viss ekonomisk nivå kan vara stort.⁵ Man har tittat på *barns skolprestationer* och funnit att stödet "betalar sig" i form av att barnen får bättre betyg i skolan,

⁴ Se till exempel Böhlmark & Holmlund, 2011.

⁵ Dahl & Lochner, 2012.

inte minst pojkarna. Om det ekonomiska stödet sedan betyder att föräldrar kan arbeta mindre och kanske hjälpa barnen mer, att familjen kan slippa ekonomisk stress, att barnen kan känna sig mer lugna och trygga, att det finns tillgång till mer näringsriktig kost hemma eller något annat går inte att säga.

Att jämföra USA och Sverige låter sig kanske inte göras men det bör stämma till eftertanke, eftersom barnfattigdom återigen blivit en realitet även här.

Avslutningsvis – familjen står i centrum för många olika typer av beslut som ska fattas och nu har ytterligare ett tillkommit: *skolbeslutet*. Man kan lätt konstatera att trycket på att vara en bra och välinformerad förälder aldrig har varit så stort som nu. Att lita på läraren, som tidigare föräldragenerationer gjorde, låter sig inte göras i dag. Att gårdagens föräldrar kunde ha så stort förtroende för läraren berodde inte bara på att man kände till skolans spelregler utan också på att läraren var en auktoritet, på gott och ont. Att barn, inte minst flickor, kan känna av skolstress är väl kartlagt men vi vet mycket mindre om huruvida föräldrar också känner av skolstressen. Hur det i så fall påverkar det *könsrelaterade prestations- och utbildningsgapet* borde vara en mycket intressant forskningsfråga för framtiden.

Referenser

- Bakken, Anders, Borg, Elin, Hegna, Kristinn & Backe-Hansen, Elisabeth (2008). *Er det skolens skyld? En kunnskapsoversikt om skolens bidrag till kjønnsforskjeller i skoleprestationer*. NOVA-rapport 2008:4.
- Bettinger, Eric P. & Terry Long, Bridget (2005). Do Faculty Serve as Role Models? The Impact of Instructor Gender on Female Students. *The American Economic Review* Vol. 95, No. 2, 2005 pp. 152–157.
- Björklund, Anders, Edin, Per-Anders, Fredriksson, Peter & Kreuger, Alan B. (2003). *Den svenska skolan – effektiv och jämlik?* Stockholm: SNS Förlag.
- Björklund, Anders & Lindahl, Mikael (2005). *Utbildning och ekonomisk utveckling: Vad visar den empiriska forskningen om orsakssambanden?* Rapport 2005:1 till ESS, Finansdepartementet.
- Björnsson, Mats (2005). *Kön och skolframgång*. Tolkningar och perspektiv. Myndigheten för skolutveckling. Augusti 2005.
- Bonesronning, Hans (2003). Class size effects on student achievement in Norway: patterns and explanations. *Southern Economic Journal* 2003 69(4) 952–965.
- Bäckman, Olof, Jacobsen, Vibeke, Lorentzen, Thomas, Österbacka, Eva & Dahl, Espen (2011). *Dropping out in Scandinavia*. Social exclusion and labour market attachment among upper secondary school dropouts in Denmark,

- Finland, Norway and Sweden. Institutet för Framtidsstudier 2011:8.
- Böhlmark, Anders & Holmlund, Helena (2011). *20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?* Stockholm: SNS.
- Böhlmark, Anders (2008). Age at immigration and school performance: A sibling analysis using Swedish register data. *Labour Economics* 15 (2008) 1366–1387.
- Carlbon, Sara (2012). *Blir du anställningsbar lille/a vän? Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasireformer 1971–2011*. Avhandling Statvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
- Chetty, R., Friedman, JN., Hilger, N., Saez, E., Schanzenbach, D.W, & Yagan, D, (2011). How Does Your Kindergarten Classroom Affect Your Earnings? Evidence from Project Star *The Quarterly Journal of Economics* (2011) 126(4): 1593–1660
- Dahl, Gordon B. & Lochner, Lance (2012). The impact of family income on child achievement: Evidence from the earned income tax credit. *American Economic Review* 102 (5): 1927–1956.
- Dolton, Peter & Marcenaro-Gutierrez, Oscar D. (2011). If you pay peanuts do you get monkeys? A cross-country analysis of teacher pay and pupil performance. *Economic Policy* January 2011 pp 5–55.
- Dee, Thomas & West, Martin (2011). The Non-Cognitive Returns to Class Size. *Educational evaluation and policy analysis* March 2011 vol. 33 no. 1 23–46
- Dee, Thomas (2007). Teachers and the Gender Gaps in Student Achievement. *Journal of Human Resources Summer* 2007 vol. XLII no. 3 528–554.
- Eriksson, N. (1972). *Vilhelmina kommuns skolhistoria*. Läns-tryckeriet, Nyköping.

- Florin, C. & Johansson, U. (2000). Där de härliga lagrarna gro.... *Kultur, klass och kön i det svenska läroverket 1850–1914*. Historiska institutionen, Stockholms universitet.
- Fredriksson, Peter, Oesterbeek, Hessel & Öckert, Björn (2012). Långsiktiga effekter av mindre klasser. IFAU-rapport 2012:15.
- Fredriksson, Peter & Öckert, Björn (2008). Hur mycket påverkas studieresultat av resurser? *Ekonomisk debatt* 2008 nr 3.
- Grönqvist, Erik & Vlachos, Jonas (2008). Hur lärares studieförmågor påverkar elevers studieresultat. IFAU 2008:25.
- Gustafsson, Jan-Eric & Myrberg, Eva (2002). *Vad betyder ekonomiska resurser för pedagogiska resultat?* En kunskapsöversikt. Skolverket.
- Hatsor, Limor (2012). Occupational choice: Teacher quality versus teacher quantity. *Labour Economics* 19 (2012) 608–623.
- Hjalmarsson, Randi, Holmlund, Helena & Lindquist, Matthew (2011). The effect of education on criminal convictions and incarceration: Causal evidence from micro-data. Centre for Economic Policy Research DP8646 November 2011.
- Holm, Ann-Sofie (2005). ”Vi killar har lite mer vid sidan om” – maskuliniteter, feminiteter och studieresultat. *Didaktisk Tidskrift* Vol 15 No 1 s. 27–39.
- Holmlund, B. (2003). What can educational policies achieve? An introduction. *Swedish Economic policy Review* 10 (2003) 3–7.
- Holmlund, Helena & Sund, Krister (2008). Is the gender gap in school performance affected by the sex of the teacher? *Labour Economics* 15 (2008) p 37–53.
- Hoffmann, Florian & Oreopoulos, Philip (2009) A Professor Like Me. The Influence of Instructor Gender on College Achievement. *Journal of Human Resources* Spring 2009 vol. 44 no. 2 479–494.

- Holmström, Ola & Nilsson-Lindström, Margareta. (2008). Efter doktorsexamen – en alumnstudie. Lunds universitet, utvärderingsenheten 2008:250.
- Håkansson, P. (2011). *Ungdomsarbetslösheten – om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital*. Avhandling. Lund Studies in Economic History 55.
- Ingvar, Martin (2010) *Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat*. SOU 2010:52.
- Isaksson, C. (red) (2012). *Grundskolan 50 år. Från folkskola till folkets skola*. Ekerlids förlag.
- Kimmel, Michael (2010). *Pojkar och skolan: Ett bakgrunds-dokument om ”pojkkrisen”*. SOU 2010:53.
- Kutnick, P. (2000). Girls, boys and school achievement. Critical comments on who achieves in schools and under what economic and social conditions achievement takes place – a Caribbean perspective. *International Journal of Educational Development* 20 (2000) 65-84.
- Lindahl, Erica (2007). *Spelar lika kön och etnisk bakgrund på lärare och elever roll för provresultat och slutbetyg?* IFAU 2007: 23.
- Lindahl, Lena (2011). A comparison of family and neighborhood effects on grades, test scores, educational attainment and income – evidence from Sweden. *Journal of Economic Inequality* (2011) 9:207–226.
- Lindahl, Mikael., Palme, Mårten, Sandgren-Massih, Sofia & Sjögren, Anna (2012). Intergenerationell rörlighet i inkomster och utbildning – en analys av fyra generationer. IFAU 2012:12
- Löfström Åsa (2004). *Den könsuppdelade arbetsmarknaden*. SOU 2004:43.
- Majzub, Rohaty Mohd & Rais, Maisarah Muhammad (2010). Boy’s underachievement: Male versus female teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 7© 2010 685–690.

- Martin, Andrew & Marsh, Herb (2005). Motivating boys and motivating girls: does teacher gender really make a difference? *Australian Journal of Education*, v.49, no.3, November 2005, p.320-334.
- Meghir, Costas & Palme, Mårten (2005). Educational reform, ability, and family background. *American Economic Review* vol 95 no 1.
- Murray, Å. & Sundin, S. (2008). Student flows and employment opportunities before and after implementation of a third year in vocational programs at upper secondary school. *European Journal of Vocational training* 2008/2 no 44.
- Neugebauer Martin, Helbig Marcel & Landmann, Andreas (2011). Unmasking the Myth of the Same-Sex Teacher Advantage. *European Sociological Review* (2011) 27 (5): 669–689.
- Nordberg, M. (red) (2008) *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Nyström, Anne-Sofie (2012). *Att synas och lära utan att synas lära. En studie om underprestation och privilegierade unga mäns identitetsförhandlingar i gymnasieskolan*. Avhandling i sociologi, Uppsala universitet.
- Reimer, D. & Dorf, H. (2011). Who chooses to become a teacher and why? Differences between Danish and Finnish first primary school teachers students. Danish School of Education, Aarhus February 2011.
- Sjögren, Anna (2010). *Betygssatta barn – spelar det någon roll i längden?* IFAU 2010:8 (working paper).
- Sandell, Anna (2007). *Utbildningssegregation och självsortering. Om gymnasieeval, genus och lokala praktiker*. Avhandling. Malmö studies in educational studies No 31.
- Staiger, Douglas O. & Rockoff Jonah E. (2010). Searching for effective teachers with imperfect information. *Journal of Economic Perspective* Vol 24, no 3 p 97–118.

- Sullivan, Alice, Joshi, Heather & Leonard, Diana (2010). Single-Sex Schooling and Academic Attainment at School and Through the Lifecourse. *American Educational Research Journal* March 2010 vol. 47 no. 1 6–36.
- Sundell, Knut, El-Khoury, Bassam & Månsson, Josefin (2005). *Elever på vift – vilka är skolkarna?* www.stockholm.se, FoU-enheten rapport 2005:15.
- Tyrefors-Hinnerich, Björn, Höglén, Erik, Johannesson, Magnus (2010). *Diskrimineras pojkar i skolan?* IFAU WP 2010:14.
- Vlachos, Jonas (2012). Är vinst och konkurrens en bra modell för skolan? *Ekonomisk debatt* 2012 nr 4.
- Wernersson, Inga (2010). *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*. SOU 2010:51.
- Åman, Johannes (2011) *Att lära av de bästa – en ESO-rapport om svensk skola i ett internationellt forskningsperspektiv*. ESO-rapport 2011(2011:8).

Rapporter m.m.

- EU (2011). Hur kan vi förhindra att elever lämnar skolan i förtid i EU? Generaldirektoratet för EU-intern politik. Juni 2011.
- EU (2012). EU high level group of experts on literacy. Final report September 2012. www.eu.europa.eu/education.
- Göteborgs universitet (2012). *Jämställda fakulteter?* En studie av arbetsfördelning och normer hos lärare och forskare vid två fakulteter vid Göteborgs universitet. www.pa.adm.gu.se.
- Högskoleverket (2012). *Rekryteringsmål för kvinnliga professorer – ett regeringsuppdrag anno 2012*. HSV 2012:8.
- Högskoleverket (2011). *Forskarkarriär för både kvinnor och män? Statistisk uppföljning och kunskapsöversikt*. HSV 2011:6.
- Högskoleverket (2010). *Doktorsexaminerades etablering på arbetsmarknaden*. HSV 2010:21.

- OECD (2011). *Education at Glance*. Paris: OECD.
- SCB (2012) Trender och prognoser 2011 – befolkningen, utbildningen arbetsmarknaden med sikte på år 2030.
- SCB (2012). Gymnasieungdomarnas studieintresse lå 2011/12.
- SCB (2010). Substitution on the labour market – a report on occupations by education.
- SKL (2012). Motverka studieavbrott – Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning. SKL juni 2012.
- Skolverket (2012). Ungdomars uppfattning om gymnasievalet.
- Skolverket (2012). Likvärdig utbildning I svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid. Skolverket 2012:1280
- Skolverket (2009). Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.
- SOU 2011:1. *Svart på vitt – om jämställdhet i akademien*. Betänkande av Delegationen för jämställdhet i högskolan.
- SOU 2009:64. Flickor och pojkar i skolan – hur jämställt är det?
- TCO (2010). Utbildning och kön.
- TCO (2010). Könsfördelningen vid universitet och högskolor.

Artiklar

- Park, et al. (2012). "Single-Sex Education: Positive Effects" Science 13 January 2012: 165–166.DOI:10.1126/science.335.6065.165-b
- Brooks, David (2012). "Skolan missgynnar pojkarna." Kolumn i Dagens Nyheter 2012-07-10.
- Tyrefors-Hinnerich, B. & Vlachos, J. (2012). "Friskolorna sätter högre betyg på nationella proven." DN-debatt 2012-09-08
- "Läskunnigheten alarmerande låg." Sydsvenskan 2012-09-11

Referenser

“Should boys start school after girls?” http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2012-10/10/content_15805489.htm

Jonas Vlachos ”Skolvalet en Pandoras ask”

<http://ekonomistas.se/2010/02/19/skolvalet-en-pandoras-ask/>
(apropå 2012 års ekonomipris)

”Ett pris om underlättar valfriheten” <http://www.dagensarena.se/opinion/ett-pris-som-underlattar-valfriheten/> (2012-10-16) (apropå 2012 års ekonomipris)

Presentation av Framtidskommissionen

Framtidskommissionen utsågs av regeringen i november 2011. Syftet med Framtidskommissionen är att identifiera de viktiga samhällsutmaningar som Sverige står inför på längre sikt och att bidra till en mer framtidsinriktad debatt. Kommissionens slutsatser kommer att presenteras i en rapport våren 2013.

Inom ramen för Framtidskommissionen ska fyra särskilda framtidsutredningar genomföras, vilka ska fokusera på (1) den demografiska utvecklingen, (2) integration, jämställdhet, demokrati och delaktighet, (3) hållbar tillväxt i globaliseringens tid samt (4) rättvisa och sammanhållning.

Som ett led i Framtidskommissionens arbete har också ett antal rapporter beställts som ska belysa olika frågor med relevans för Sveriges framtida samhällsutmaningar. Detta är en av dessa rapporter.

Ordförande för Framtidskommissionen är statsminister *Fredrik Reinfeldt* och huvudsekreterare och kanslichef är professor *Jesper Strömbäck*. Övriga ledamöter är:

- *Jan Björklund*, utbildningsminister
- *Göran Hägglund*, socialminister
- *Annie Lööf*, näringsminister
- *Viveca Ax:son Johnson*, styrelseordförande i Nordstjernan
- *Klas Eklund*, seniorekonom på SEB och adjungerad professor
- *Helena Jonsson*, ordförande i LRF

Presentation av Framtidskommissionen

- *Eva Nordmark*, ordförande i TCO
- *Mernosh Saatchi*, vd för Humblestorm
- *Johan Rockström*, professor i naturresurshushållning
- *Lars Trägårdh*, professor i historia
- *Pekka Møllergård*, högskolerektor och docent
- *Stina Westerberg*, generaldirektör vid Statens musikverk

Bilaga

Förkortningar i figurerna 3, 5,6 och 11:

Figur 3: Skolämnen 1996/97

Barnkunskap
Hemkunskap
Svenska
Bild
Religionskunskap
Samhällsorienterade ämnen (SO)
Engelska (allmän kurs)
Svenska 2
Samhällskunskap
Engelska (särskild kurs)
Naturorienterade ämnen (NO)
Matematik (allmän kurs)
Matematik (särskild kurs)

Figur 5: Gymnasieprogram 2011/12

Yrkesprogram:

Industritekniska (IN)
VVS och fastighet (VF)
El och energi (EES)

Bygg och anläggning (BA)
Fordon och transport (FT)
Restaurant och livsmedel (RL)
Barn och fritid (BF)
Hotell och turism (HT)
Handel och administration (HA)
Naturbruk (NB)
Vård och omsorg (VO)
Hantverk (HV)

Studieförberedande program:

Teknik (TE)
Naturvetenskap (NA)
Samhällsvetenskap (SA)
Estetiska (ES)
International Baccalaurate (IB)
Ekonomiska (EK)
Humanistiska (HU)

Figur 6: Kommuner

Tibro
Lessebo
Ydre
Lomma
Älmhult
Munkedal
Töreboda
Gnosjö
Ockelbo
Boxholm
Arjeplog
Eksjö

Robertfors
 Haninge
 Botkyrka
 Nordanstig
 Ånge
 Kristinehamn
 Malmö
 Essunga
 Perstorp
 Storfors
 Sorsele
 Skinnskatteberg
 Munkfors
 Grums

Figur 11: Yrkesprogram i gymnasieskolan 2006/07

Media
 Omvårdnadsprogrammet (OP)
 Barn och fritid (BF)
 Naturbruk (NB)
 Industriprogrammet (IP)
 Energiprogrammet (EP)
 Elprogrammet (ELP)
 Handel och administration (HA)
 Hantverk (HV)
 Byggprogrammet (BP)
 Livsmedelsprogrammet (LP)
 Fordonsprogrammet (FP)

Figur 15: Yrkeskoder

331 förskollärare och fritidspedagoger
 323 sjuksköterskor

Försk
 Ssk

241 företagsekonomer, marknadsförare och personaltjänstemän	Ekonom
341 säljare, inköpare, mäklare m.fl.	Mäkl m.m.
235 andra pedagoger med teoretisk specialistkompetens	Ped
223 barnmorskor; sjuksköterskor med särskild kompetens	Barnm m.m.
247 administratörer i offentlig förvaltning	Adm off
214 civilingenjörer, arkitekter m.fl.	Civing, ark
249 psykologer, socialsekreterare m.fl.	Psyk, socsekr
222 hälso- och sjukvårdsspecialister	Sjukspec
311 ingenjörer och tekniker	Ing, tekn
322 sjukgymnaster, tandhygienister m.fl.	Sjukgym
346 behandlingsassistenter, fritidsledare m.fl.	Fritidsl m.m.
245 journalister, konstnärer, skådespelare m.fl.	Journ
343 redovisningsekonomer, administrativa assistenter m.fl.	Ekonom
232 gymnasielärare m.fl.	Gymnlär
242 jurister	Jurist
344 tull-, taxerings- och socialförsäkringstjänstemän	Tjman
213 dataspecialister	Dataspec
342 agenter, förmedlare m.fl.	Förmedl
324 biomedicinska analytiker	Biomed
233 grundskollärare	Grundlär
312 datatekniker och dataoperatörer	Dataop
221 specialister inom biologi, jord- och skogsbruk m.m.	Spec i jordbr
347 tecknare, underhållare, professionella idrottsutövare m.fl.	Artist
313 fotografer; ljud- och bildtekniker,	Foto, tekn

sjukhustekniker m.fl.	
231 universitets- och högskollärare	Univlär
248 administratörer i intresseorganisationer	Adm
345 poliser	Polis
246 präster	Präst
244 samhälls- och språkvetare m.fl.	Samh, språkvet
315 säkerhets- och kvalitetsinspektörer	Insp
212 matematiker och statistiker	Mat/statistiker
243 arkivarier, bibliotekarier m.fl.	Biblio
211 fysiker, kemister m.fl.	Fys/kemist
314 piloter, fartygsbefäl m.fl.	Pilot
321 lantmästare, skogsmästare m.fl.	Lant-, skogsmäst
332 andra lärare och instruktörer	Övr lärar
234 speciallärare	Speciallär

Betygsgapet mellan flickor och pojkar – konsekvenser för framtidens arbetsmarknad

ÅSA LÖFSTRÖM

Den svenska skolan har flera problem i dag. Ett av dem är en fallande kunskapsnivå. Ett annat, som inte fått lika mycket uppmärksamhet, är att pojkar i genomsnitt presterar sämre än flickor. I denna rapport redovisas hur pojkar och flickors skolprestationer har utvecklats de senaste 20 åren. Den visar att datorernas intåg i skolan under perioden varken har höjt kunskapsnivån eller minskat det könsrelaterade betygsgapet. Skillnaden mellan flickor och pojkar fortsätter i stället att växa. Kvinnornas större intresse för utbildning börjar dessutom ge tydliga resultat även i arbetslivet, där kvinnor blir allt vanligare i högutbildade yrken som tidigare dominerades av män och andelen kvinnliga chefer växer.

Åsa Löfström är lektor och docent vid institutionen för nationalekonomi vid Umeå universitet. Hennes forskningsområden är arbetsmarknadsrelaterade utifrån ett könsperspektiv. Hennes skolerfarenheter består i korthet av folkskola, realskola, gymnasium, lärarhögskola samt universitets- och forskarutbildning.

Fritzes

ett Wolters Kluwer-företag

106 47 Stockholm Tel 08-598 191 90 Fax 08-598 191 91 order.fritzes@nj.se www.fritzes.se

ISBN 978-91-38-23840-0